

VALSTYBINĖ KAINŲ
IR ENERGETIKOS KONTROLĖS KOMISIJA

VEIKLOS ATASKAITA 2000

ĮVADAS

1. ENERGETIKOS LIBERALIZAVIMO TEISINIAI PAGRINDAI IR NAUJAS KOMISIJOS
VAIDMUO

2. ELEKTROS ŪKIO REGULIAVIMAS

2.1. METODINIAI KLAUSIMAI

2.2. ELEKTROS TARIFŲ DERINIMAS

2.2.1. IGNALINOS AE PARDUODAMOS ELEKTROS ENERGIJOS KAINOS

2.2.2. AKCINĖS BENDROVĖS “LIETUVOS ENERGIJA” KAINOS

2.2.3. STAMBIŲJŲ VARTOTOJŲ SKATINIMAS

2.2.4. KAINŲ DERINIMAS KITIEMS TIEKĖJAMS

2.3. KITI KLAUSIMAI

3. GAMTINIŲ DUJŲ ŪKIO REGULIAVIMAS

3.1. METODINIAI KLAUSIMAI

3.2. GAMTINIŲ DUJŲ KAINOS

4. CENTRALIZUOTOS ŠILUMOS ŪKIO REGULIAVIMAS

4.1. INSTITUCINIAI POKYČIAI 2000 m.

4.2. CENTRALIZUOTOS ŠILUMOS ĮMONIŲ EKONOMINIAI RODIKLIAI

4.3. VARTOTOJŲ SKOLOS

4.4. ŠILUMOS KAINOS

4.5. VARTOTOJŲ SKUNDŲ NAGRINĖJIMAS

5. VANDENS SEKTORIAUS REGULIAVIMAS

5.1. VANDENS KAINOS

5.1.1. VANDENS KAINŲ DIDĖJIMO PRIEŽASTYS

5.1.2. PAVĖLUOTAS KAINŲ PERŽIŪRĖJIMAS

5.1.3. PARDAVIMO MAŽĖJIMAS

5.1.4. SAŃAUDŲ DIDĖJIMAS

5.1.5. PAJAMOS

5.2. VANDENS SEKTORIAUS INVESTICINIAI POREIKIAI IR GALIMYBĖS

5.3. REKOMENDACIJOS VANDENS ŪKIO VEIKLAI GERINTI

5.4. KAINODARA

6. TRANSPORTO TARIFŲ DERINIMAS

6.1. METODIKŲ RENGIMAS

6.2. KELIŲ TRANSPORTAS

6.3. GELEŽINKELIŲ TRANSPORTAS

7. KOMISIJOS INFORMACINĖ VEIKLA

8. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS IR KVALIFIKACIJOS KĖLIMAS

ĮVADAS

Pagal Energetikos įstatymą Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija nustato kainodaros energetikoje principus, tvirtina kainų skaičiavimo metodikas bei derina su tiekėjais elektros energijos, gamtinių dujų, centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainas. Pagal Kainų įstatymą Komisija nustato dar ir šalto vandens kainų ir keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais, tolimojo susisiekimo traukiniais ir vidaus vandenių transportu tarifų maksimalių dydžių skaičiavimo metodikas bei derina atitinkamas kainas ir tarifus.

Komisija, atsižvelgdama į vartotojų pastabas, 2000 metais peržiūrėjo ir pakoregavo Gamtinių dujų kainų skaičiavimo metodiką, taip pat patvirtino Keleivių vežimo vietiniais traukiniais maksimalių tarifų skaičiavimo metodiką. Komisijai buvo pateikta ekspertų parengta nauja vandens tarifų skaičiavimo metodika, kuri turėtų būti viešai aptarta ir patvirtinta.

2000 metais nedidėjo nei gamtinių dujų, nei elektros energijos kainos. Komisija gavo Ignalinos AE prašymą padidinti jos gaunamos elektros energijos kainą, motyvuodama tuo, kad vienintelis jos pirkėjas yra AB "Lietuvos energija", kuri gerokai sumažino pirkimo apimtis. Komisija nepritarė prašomam kainos didinimui, pareikšdama, kad vartotojai turi sumokėti tik už tai, ką jie perka, o ne tiek, kad išlaikytų perteklines galias. Nors iš Rusijos perkamų gamtinių dujų kaina išaugo, tačiau AB "Lietuvos dujos" stebėtojų taryba nusprendė nedidinti kainų reguliuojamiems vartotojams, taigi gamtinės dujos pabrango tik stambiesiems vartotojams, perkantiems jas sutartine kaina.

Pernai buvo išskaidytos Alytaus ir Vilniaus regioninės centralizuotos šilumos įmonės, todėl šilumos kainos išaugo visuose nuo centro atskirtuose rajonuose. Centralizuotos šilumos kainas padidino AB "Kauno energija" ir kai kurios kitos mažesnės įmonės, nes labai prabrango naftos produktai.

Dauguma vandens tiekimo įmonių dirbo nuostolingai, kai kurios iš jų padidino vartotojams tiekiamo vandens, nuotekų šalinimo ir valymo kainas. Pagrindinės kainų didėjimo priežastys: labai smulkios, finansiškai silpnos įmonės, nepagrįstai didelės investicijos į vandens valymo įrenginius.

Komisija kontroliavo, kaip taikomos reguliuojamos kainos, tyrė vartotojų skundus, teikė pasiūlymus, rengiant įvairius teisės aktus. Komisijos veikla vieša - metodikų ar kainų svarstymuose dalyvauja suinteresuoti asmenys, visuomenės atstovai, visi sprendimai priimami viešuosiuose posėdžiuose.

Seimas 2000 metais padėjo teisinius pagrindus būsimai liberaliai gamtinių dujų ir elektros energetikos rinkai. Buvo priimti akcinių bendrovių "Lietuvos energija" ir "Lietuvos dujos" reorganizavimo įstatymai, kurie nustatė, kaip turėtų būti reorganizuotos šios monopolinės įmonės, atskiriant nuo jų visą nepagrindinę veiklą, o elektros energetikoje - dar ir išskaidant į atskiras gamybos, perdavimo ir paskirstymo technologines grandis.

Seimas priėmė šiuolaikinius Elektros energetikos ir Gamtinių dujų įstatymus, iš esmės atitinkančius Europos Sąjungos direktyvų nuostatas, pagal kurias elektros ir gamtinių dujų rinkos turi būti palapsniui atveriamos, įteisinant laisvuosius vartotojus, nediskriminacinį priėjimą prie monopolinių tinklų bei nustatant pasinaudojimo tinklais tarifus.

Pagal šiuos įstatymus, kurie turėtų įsigalioti nuo 2001 m. liepos 1 d., Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija vietoje Kainų komisijos, atsakingos tik už kainodarą, kainų nustatymą bei jų taikymą, tampa tikra energetikos ekonominio reguliavimo komisija, atliekančia tokias pat funkcijas, kaip ir daugumos Vakarų (ir ne tik) šalių atitinkamos reguliavimo institucijos.

Nauja Komisijos veikla - licencijavimas ir licencijuotų įmonių veiklos kontrolė. Elektros energetikos ir Gamtinių dujų įstatymuose pabrėžta, kad visoms pagrindinėms veikloms šiuose sektoriuose reikalingos licencijos, kurios tampa ne tik leidimu dalyvauti rinkoje, tačiau ir paslaugų kokybės, tiekimo patikimumo, aplinkosaugos bei kitų standartų laikymosi kontrolės instrumentu.

Pagal minėtuosius įstatymus numatyta, kad Komisija sprendžia ginčus dėl teisės pasinaudoti tinklais, skiria baudas už įvairius įstatymų pažeidimus, tvirtina laisvuosius vartotojus. Visus šiuos darbus turės atlikti naujai įkurtas Licencijavimo ir kontrolės skyrius.

Elektros energetikos ir Gamtinių dujų įstatymai iš esmės pakeitė kainodaros principus. Įvestas skatinamasis reguliavimas - kainų viršutinės ribos nustatomos trejiems metams, o konkretūs tarifai apskaičiuojami kasmet pagal Komisijos patvirtintas metodikas. Komisija taip pat tvirtins vartotojų prijungimo prie tinklų įkainius bei elektros energijos, pagamintos, naudojant atsinaujinančias energijos rūšis, tarifus.

Gaila, kad naujoms funkcijoms vykdyti Komisija beveik negavo papildomų asignavimų - 2001 metais Komisijos biudžetas liko toks pat kaip ir 2000 metais, tik 100 tūkst. Lt buvo padidintos darbo apmokėjimo lėšos, o ta pačia suma sumažintos kitos lėšos. Todėl negalėsime skirti lėšų būtinam darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, komandiruotėms, leidiniui "Energijos kainos" ir t.t. Lieka tik tikėtis, kad Seimas pakoreguos biudžetą arba bus priimtas sprendimas finansuoti Komisiją

iš licencijų įmokų ar tarifų atitinkamos dalies (kaip siūlo Vakarų ekspertai).

Šioje ataskaitoje apžvelgiami Komisijos 2000 metų atlikti darbai, aptariamos naujų darbų gairės, išryškinamos kylančios problemos.

1. ENERGETIKOS LIBERALIZAVIMO TEISINIAI PAGRINDAI IR NAUJAS KOMISIJOS VAIDMUO

Lietuvos Vyriausybė 2000 metais pagaliau žengė ryžtingus žingsnius, sukurdamą teisinius elektros energetikos ir gamtinių dujų sektorių liberalizacijos pagrindus. Kad monopolinės įmonės "Lietuvos energija" išskaidymas į atskiras technologines grandis (gamybos, perdavimo ir paskirstymo) vyktų greičiau, Seimas 2000 m. gegužės mėn. priėmė AB "Lietuvos energija" reorganizavimo įstatymą. Tiesa, šis įstatymas susilaukė nemažai prieštaravimų, ypač nepatenkinti buvo Lietuvos elektrinės vadovai, kuriuos labai baugino būsimasis nepriklausomas statusas, kai teks patiems rūpintis dėl išgyvenimo konkurencinėje kovoje. Kitus gąsdino galima privatizacija, kurios, jų nuomone, negalima leisti strateginėje ūkio šakoje.

Visų šių diskusijų rezultatas - įvairūs saugikliai, įrašyti į Reorganizavimo įstatymą, kurie iš esmės sustabdė visą reorganizavimo procesą. Lietuvos elektrinei buvo numatytas specialiosios paskirties akcinės bendrovės statusas, t.y. ribojamas jos privatizavimo laipsnis, o AB "Lietuvos energija" reorganizavimo projekto dalis dėl turto ir skolų padalijimo palikta tvirtinti Seimui. Tai iš esmės ir nulėmė, kad ši reorganizavimo projekto dalis senosios sudėties Seime taip ir nebuvo patvirtinta, todėl viso projekto negalėjo tvirtinti ir Vyriausybė. Naujoji Vyriausybė savo Programoje numato greitai pataisyti Reorganizavimo įstatymą, pašalinti iš jo visus trukdžius ir reorganizuoti AB "Lietuvos energija".

2000 m. liepos mėn. Seimas priėmė Elektros energetikos įstatymą, kuris padėjo pagrindus būsimajai liberaliai elektros energetikos sektoriaus rinkai. Šis įstatymas iš esmės atitinka Europos Sąjungos Elektros direktyvos reikalavimus ir numato palaipsnių rinkos atvėrimą elektros energijos vartotojams: pradedant stambiausiais pramonės vartotojais (suvartojančiais daugiau nei 20 mln. kWh elektros energijos per metus), kuriems teisė pasirinkti, iš kurio tiekėjo pirkti elektros energiją, turėtų būti suteikta jau nuo 2000 m. liepos 1 d., iki smulkesnių vartotojų, kurie šią teisę įgaus iki 2010 metų. Aišku, tam nepakanka vien tik įstatymo ir kitų teisinių dokumentų, būtina ir komercinė apskaita, kurios AB "Lietuvos energija" teigimu, dabar nėra net atsiskaitymuose su stambiausiais vartotojais.

Įstatymas numato, kad elektrą bus galima pirkti, sudarant tiesiogines dvišales sutartis su gamintojais arba aukcionuose, jos kaina nebus reguliuojama, išskyrus tuos atvejus, jei kuris gamintojas užims daugiau nei ketvirtadalį visos rinkos. Už tinklų paslaugas bus nustatyti ir viešai skelbiami visiems vienodi tarifai. Vyriausybė galės skatinti elektros energijos gamybą, panaudojant atsinaujinančius ir atliekinius energijos išteklius bei termofikaciniu ciklu dirbančias elektrines.

Visoms pagrindinėms veikloms elektros energetikoje (perdavimui, paskirstymui, tiekimui, taip pat rinkos operatoriui) įvedamos licencijos, o naujų elektrinių statybai - leidimai. Tuo siekiama reguliuoti visuomenei svarbių paslaugų tiekėjų veiklą, kontroliuoti aplinkosaugos, aptarnavimo kokybės ir kitų reikalavimų įgyvendinimą.

Kinta ir kainodaros principai - nereguliuojamos elektros gamybos ir galios rezervo kainos, išskyrus tuos atvejus, kai šie gamintojai užima daugiau nei ketvirtadalį rinkos, o perdavimo ir paskirstymo

tarifams nustatyti taikomas viršutinės kainų ribos principas. Pagal šį metodą nustatomas bazinis tarifas (dažniausiai dabar taikomu pagrįstų sąnaudų principu), po to trejus metus kasmet jis perskaičiuojamas pagal iš anksto patvirtintą formulę, į kurią įeina infliacija ir kiti nuo įmonės veiklos nepriklausantys veiksniai (mokesčių pasikeitimas, lito kurso kitimas ir kt.), taip pat nustatytas efektyvumo rodiklis, skatinantis įmonę didinti darbo efektyvumą, mažinti sąnaudas. Po trejų metų gali būti peržiūrimas bazinis tarifas, nustatomos kitos efektyvumo rodiklių reikšmės. Įstatyme numatyta, kad tarifų perskaičiavimo formulė bus įrašyta į licenciją. Kadangi licencija bus išduodama ilgam laikui (15 - 20 metų), tai reikia gerai apsvarstyti, kokius veiksnius įtraukti į kainų formulę.

Gamtinių dujų sektoriaus pertvarka vyksta greičiau ir sklandžiau. 2000 m. spalio 17 d. priėmus AB "Lietuvos dujos" reorganizavimo įstatymą, įmonė buvo išskaidyta, atskiriant nuo jos dvi nepagrindinės veiklos įmones: AB "Suskystintos dujos" ir AB "Dujiniai įrenginiai". Pagrindinių įmonių toliau skaidyti nenumatoma, t.y. dujų transportavimo magistraliniais dujotiekiais ir jų paskirstymo skirstomaisiais dujotiekiais paslaugas tieks ta pati monopolinė įmonė "Lietuvos dujos". Tačiau šios dvi veiklos įmonėje išskirtos į atskirus filialus, nuo 2000 m. pradžios nustatyti atskiri transportavimo magistraliniais ir skirstomaisiais tinklais tarifai.

Seimas 2000 m. spalio mėn. priėmė Gamtinių dujų įstatymą, kuriuo apibrėžė liberalizuotą gamtinių dujų rinką. Skirtingai nuo Elektros energetikos įstatymo, kuris nustato visiškai naują elektros rinkos struktūrą, apibrėžia naujus rinkos dalyvius, numato palaipsnių rinkos atvėrimą, Gamtinių dujų įstatymas nereikalauja naujų institucijų kūrimo ir netgi apibrėžia mažesnę pradinę rinkos atvėrimą negu dabar esantis. Dar 1992 metais Vyriausybė liberalizavo kuro rinką, leido visiems rinkos dalyviams pirkti dujas iš trečiųjų šalių, o ne tik iš monopolinės įmonės "Lietuvos dujos". Komisija 1999 m. spalio 8 d. patvirtino Gamtinių dujų kainų skaičiavimo metodiką, kuria įtvirtino šią Vyriausybės nuostatą: visi vartotojai, suvartojantys daugiau nei 15 mln. kub. m dujų per metus, taip pat tiesiogiai prisijungę prie magistralinių dujotiekių, gali pirkti gamtines dujas iš bet kurio tiekėjo, už jų transportavimą mokėdami AB "Lietuvos dujos" Komisijos patvirtintu tarifu. Pagal Seimo priimtą Gamtinių dujų įstatymą laisvaisiais vartotojais tampa tik vartotojai, suvartojantys viename objekte daugiau kaip 25 mln. kub. m dujų per metus, taip pat elektrinės ir vartotojai, kurių sistemos tiesiogiai prijungtos prie magistralinių dujotiekių. Lietuvos pramonininkų asociacija siūlo sumažinti šią ribą iki 5 mln. kub. m. Tam pritartę ir Komisija.

Gamtinių dujų įstatymas, panašiai kaip ir Elektros energetikos įstatymas, reglamentuoja licencijavimo įvedimą dujų perdavimui, paskirstymui, laikymui ir tiekimui. Licencijas išdavinės, taip pat licencijuojamų įmonių veiklą kontroliuos Komisija. Panašūs ir kainodaros principai: dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo paslaugų viršutinės kainų ribas, taip pat šias kainų ribas reguliuojamiesiems vartotojams trejiems metams nustato Komisija. Konkrečias dujų perdavimo, paskirstymo ir laikymo kainas kasmet, o dujų kainas reguliuojamiesiems vartotojams kas pusę metų nustato dujų įmonės pagal Komisijos patvirtintas perskaičiavimo formules.

Kaip ir elektros energetikoje, gamtinių dujų sektoriuje kylančius ginčus dėl pasinaudojimo tinklais ar vamzdiniais sprendžia Komisija. Ji taip pat gali skirti baudas už veiklą be licencijos ar joje nurodytų reikalavimų nesilaikymą, už pažeidžiant nustatytą tvarką apskaičiuotų tarifų ir mokesčių taikymą vartotojams, už nepagrįstą atsisakymą leisti trečiosioms šalims pasinaudoti tinklais ar vamzdiniais ir pan.

Komisija, įsigaliojus naujiems įstatymams, iš "Kainų komiteto" tampa tikru rinkos reguliuotoju, t.y. įgauna panašias funkcijas kaip atitinkamos reguliavimo institucijos daugelyje Amerikos, Europos ir net Azijos šalių.

2. ELEKTROS ŪKIO REGULIAVIMAS

2.1. METODINIAI KLAUSIMAI

Metų pradžioje buvo patikslinta Elektros energijos kainų skaičiavimo metodika bei Elektros energijos tarifų ir jų taikymo tvarka. Pataisos įteisino didesnes elektros energijos, tiekiamos elektrodinėms katilinėms kaip atskiriems abonentams, kainų lengvatas mažų apkrovų zonose, t.y naktį, švenčių ir poilsio dienomis. Vartotojams, gaunantiems elektros energiją iš 0,4 kV tinklo, elektros energijos kainos sumažėjo 19 proc., o iš 6-35 kV - 18,4 proc. Vidutiniškai vartotojams, naudojantiems elektros energiją iš elektrodinių katilinių, mažų apkrovų zonose kaina yra 35 proc. mažesnė nei kaina kitiems vartotojams, gaunantiems energiją iš tos pačios įtampos.

LR Vyriausybei paprašius ir remiantis Vyriausybės 2000 m. balandžio 26 d. posėdžio protokolo Nr. 21 2 punkto sprendimu, parengta ir Komisijos 2000 m. birželio 16 d. 16 nutarimu Nr. 97 patvirtinta Elektros energijos trumpalaikių ribinių sąnaudų skaičiavimo tvarka. Vyriausybė, siekdama, kad Lietuvos energijos tiekėjai ir gamintojai galėtų sėkmingiau dalyvauti tarptautinėje elektros energijos rinkoje, nusprendė, kad sudaromose elektros energijos eksporto sutartyse eksportuojamos elektros energijos kaina būtų ne mažesnė negu nustatyta tvarka apskaičiuotos trumpalaikės ribinės sąnaudos.

2000 metais buvo priimti svarbūs įstatymai Lietuvos elektros energetikos sektoriuje - gegužės mėnesį buvo priimtas AB "Lietuvos energija" reorganizavimo, o liepos mėnesį - Elektros energetikos įstatymas.

Pagal naująjį Elektros energetikos įstatymą Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai labai padaugėjo darbo, atsirado naujos pareigos ir užduotys. Reikia iš esmės pakeisti elektros energijos kainų skaičiavimo metodikas. Būtina parengti perdavimo ir paskirstymo tarifų skaičiavimo metodiką, pagrįstą viršutinės kainų ribos principu. Naujos kainų skaičiavimo metodikos reikia vartotojams, kurie negali pasirinkti tiekėjo. Tiems gamintojams, kurie užima daugiau nei ketvirtadalį rinkos, reikalinga elektros energijos ir rezervo galios kainų nustatymo tvarka. Taip pat būtina nustatyti balansavimo energijos kainos reguliavimo tvarką.

Numatyta, kad Komisija taip pat tvirtins ir elektros energijos, pagamintos naudojant atsinaujinančius ir atliekinius šaltinius, supirkimo tarifą, - čia reikalinga metodika, kuri skatintų plačiau naudoti šias energijos rūšis.

Komisija išdavinės perdavimo, paskirstymo ir tiekimo veiklos licencijas elektros energetikos sektoriuje. Tuo siekiama reguliuoti visuomenei svarbių paslaugų tiekėjų veiklą, kontroliuoti aplinkosaugos, aptarnavimo kokybės ir kitų reikalavimų įgyvendinimą.

1999 metų rudenį įsigaliojus ūkio ministro patvirtintai naujų elektros energijos vartotojų prijungimo prie tinklų tvarkai, o AB "Lietuvos energija" patvirtinus šio prijungimo įkainius, daug vartotojų pasipiktino ta tvarka ir labai aukštais įkainiais. Pagal Elektros energijos įstatymą šią problemą irgi teks spręsti Komisijai.

Todėl, atsižvelgiant į šias Elektros energetikos įstatymo nuostatas, 2000 metais Komisijoje toliau buvo tęsiamas darbas, tobulinant elektros energijos kainų skaičiavimo metodikas. Vyko pasitarimai su ekspertais, buvo renkami kainodaros elementų įvertinimams ir jų pagrindimams būdingi duomenys. Taip pat buvo analizuojami elektros energijos tarifai ir su jais susiję duomenys,

vertinama elektros energijos savikaina kiekviename jos technologiniame etape – gamyboje, perdavime ir paskirstyme.

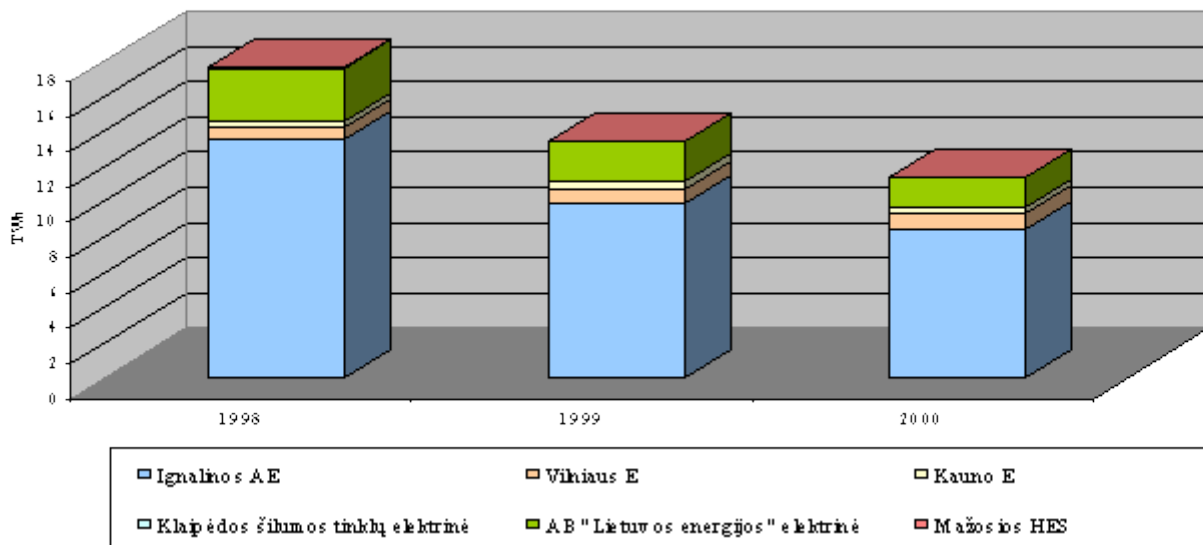
Naujų kainodaros principų įgyvendinimas Lietuvoje priklauso nuo to, koku konkrečiu būdu bus atlikta elektros energetikos ūkio reforma, įgyvendinami Europos Sąjungos direktyvų reikalavimai, atskiriamos gamybos, perdavimo ir paskirstymo buhalterinės sąskaitos. Šiuo metu ir AB “Lietuvos energija” reorganizacija, ir Elektros energetikos įstatymo įsigaliojimas atidėtas. Todėl yra galimybė pratintis dirbti rinkos sąlygomis, pataisyti jau ir dabar paaiškėjusius netikslumus, taip pat parengti visus reikalingus poįstatyminius dokumentus bei juos plačiai aptarti su Lietuvos specialistais.

Rengdama metodikas Komisija bendradarbiauja su Estijos ir Latvijos institucijomis, atsakingomis už kainodarą energetikoje. Bendra trijų Baltijos šalių elektros energetikos rinka leistų padidinti rinkos dalyvių skaičių, skatintų konkurenciją. Šios problemos sprendžiamos kartu su energetikos bendrovėmis, vykdančiomis Baltijos šalyse elektros energijos perdavimo aukštos įtampos tinklais veiklą, siekiama sukurti suderinamus, neprieštaraujančius rinkos atvėrimo, įėjimo į rinką principus, bendras perdavimo tarifų metodikas ir kt.

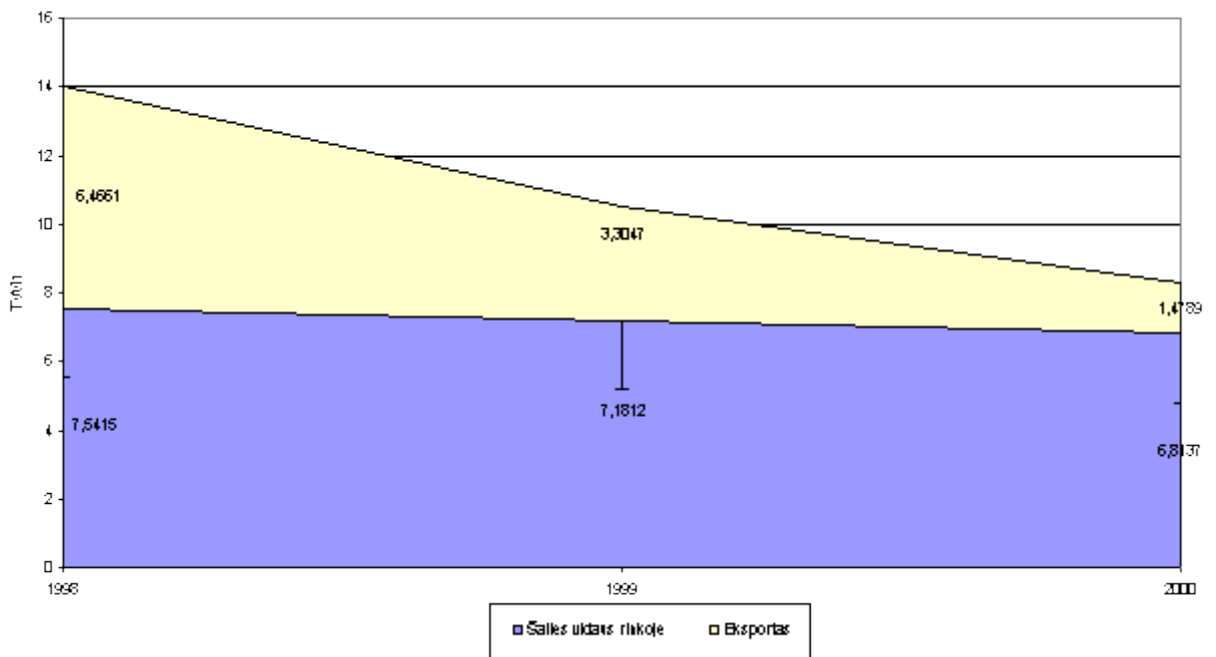
2.2. ELEKTROS TARIFŲ DERINIMAS

Per 2000 metus Lietuvoje elektros energijos gamintojai patiekė į tinklą apie 9,95 TWh elektros energijos (Ignalinos AE – 74 proc., AB “Lietuvos energija” elektrinės –15 proc., Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos šiluminės elektrinės – 10 proc., kitos elektrinės – 0,3 proc.) arba 16 proc. mažiau negu 1999 metais (11,9 TWh). Lietuvoje buvo suvartota 6,8 TWh, o eksportuota 1,5 TWh elektros energijos. Lyginant su 1999 m. elektros energijos suvartojimas Lietuvoje sumažėjo 5 proc., o eksportas – 54 proc. Elektros energijos gamybą ir pardavimą 1998-2000 m. iliustruoja 2.1. ir 2.2. pav.

2.1. pav. Elektros energijos gamyba Lietuvoje 1998-2000 m.

2.2. pav. Elektros energijos pardavimas 1998-2000 metais

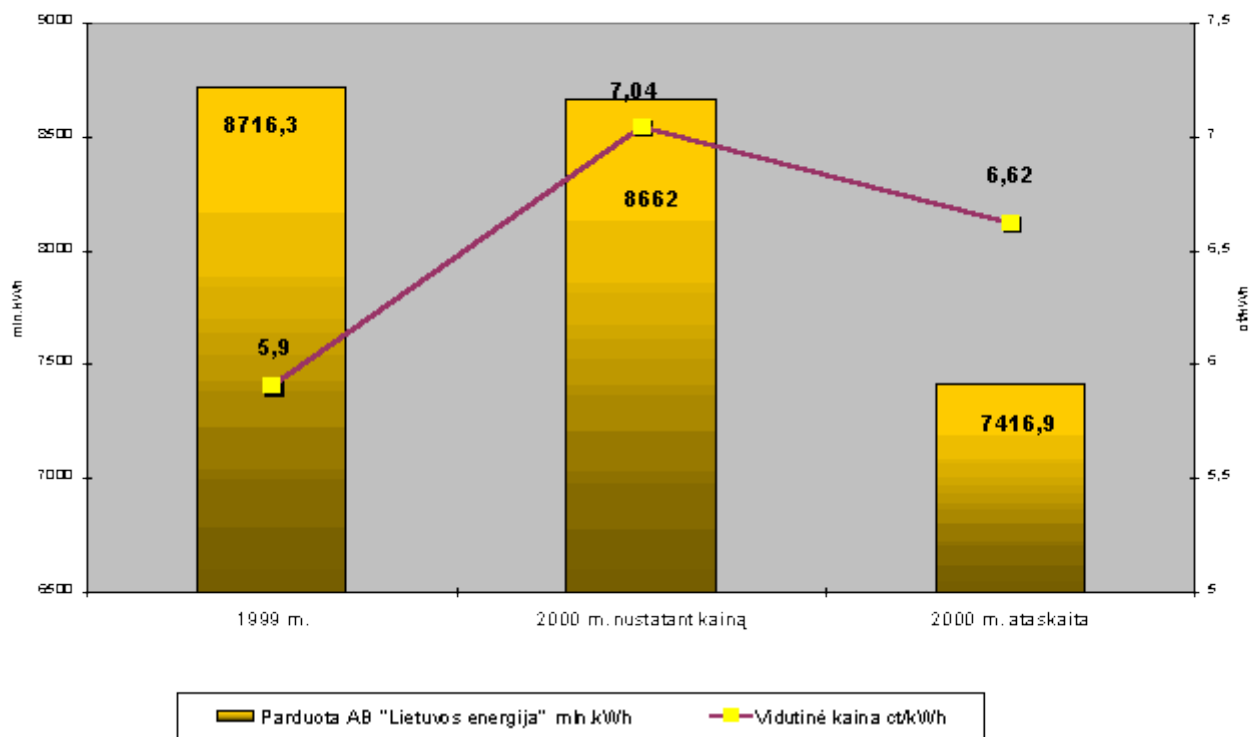
Elektros energijos tarifai valstybės įmonei Ignalinos AE ir akcinei bendrovei “Lietuvos energija” buvo nustatyti 1999 metų gruodžio mėnesį, atsižvelgiant į Ūkio ministerijos elektros energijos kvotas. Sumažėjus 2000 metais elektros energijos poreikiui, elektros energetikos įmonės negavo ir negalėjo tikėtis gauti planuotų pajamų. Dėl to VĮ Ignalinos AE kreipėsi į Komisiją su prašymu suderinti naujas elektros energijos kainas.

2.2.1. IGNALINOS AE PARDUODAMOS ELEKTROS ENERGIJOS KAINOS

Valstybės įmonė Ignalinos AE 2000 m. rugsėjo 27 d. pateikė prašymą Komisijai suderinti jos parduodamos elektros energijos kainą 8,555 ct/kWh. Šiam prašymui buvo pritarusi įmonės valdyba, sudaryta iš Ūkio, Finansų bei Aplinkos apsaugos ministerijos atstovų. Pagrindinė kainos padidinimo priežastis buvo sumažėjęs AB “Lietuvos energija” elektros energijos pirkimas iš VĮ Ignalinos AE. Per 1999 metus buvo nupirktas 8716 mln. kWh. Nustatant kainą 2000 metams buvo planuojama, kad AB “Lietuvos energija” nupirks 8662 mln. kWh. Tačiau dėl to, kad elektros energijos nebuvo eksportuojama tiek, kiek buvo numatyta nustatant kainą, ir mažėjant vartojimui Lietuvoje, VĮ “Ignalinos AE” ir AB “Lietuvos energija” 2000 m. balandžio mėnesį pasirašė naują elektros energijos pirkimo-pardavimo sutartį. Pagal ją buvo numatoma Komisijos nustatyta - 7,04 ct/kWh - kaina nupirkti 7300 mln. kWh kvotinės energijos ir po 3,7 ct/kWh eksportui nupirkti 2200 mln. kWh papildomos kvotinės energijos. Tačiau ir ši sutartis nebuvo vykdoma. Per 2000 metus iš VĮ Ignalinos AE buvo nupirktas iš viso tik 7416,9 mln. kWh už vidutinę kainą 6,62 ct/kWh (2.3. pav.). Dėl šios priežasties VĮ Ignalinos AE negavo 118,8 mln. Lt planuotų pajamų.

2.3. pav. Ignalinos AE parduodamos elektros energijos kiekis ir kaina

2.1. lentelė. Ignalinos AE ūkinės veiklos rodikliai 1999-2000 metais

Rodikliai	Mato vnt.	1999 m.	Planuota 2000 m. nustatant kainą	2000 m. ataskaita
Parduota AB "Lietuvos energija"	mln.kWh	8716,3	8662	7416,9
Pajamos iš realizacijos	mln.Lt	514,3	609,8	491
Pelnas (nuostolis)	mln.Lt	-47	10,9	-28,4
Vidutinė kaina	ct/kWh	5,9	7,04	6,62

VĮ Ignalinos AE 2001 metams pateikė tik šalies vidaus rinkai parduodamos elektros energijos kiekio prognozę, t.y. tokį kiekį, kokį, esant galimybėms, iš jos nupirkti prognozavo vienintelis supirkėjas AB "Lietuvos energija" - 6510 mln. kWh. Analizuojant ir svarstant medžiagą paaiškėjo, kad vidaus rinkai patenkinti AB "Lietuvos energija" užtenka iš VĮ Ignalinos AE nupirkti tik 5540 mln. kWh, be to, šį kiekį aprotavo ir Ūkio ministerija, metų pabaigoje nustačiusi elektros energijos supirkimo kvotas visiems vartotojams. Todėl toks kiekis buvo priimtas nagrinėjant VĮ Ignalinos AE parduodamos elektros energijos kainos variantus.

Išnagrinėjus kiekvieną pateikto prašymo sąnaudų straipsnį, Komisija konstatavo, kad kai kurias sąnaudas galima sumažinti. Nagrinėjant sąnaudų pagrįstumą, tenka pripažinti, kad įmonė vykdo daugelį, su elektros energijos gamyba tiesiogiai nesusijusių veiklų, pvz., teikia įvairias komunalines

paslaugas Visagino miestui. Todėl įmonės atskirų padalinių veiklos sąnaudos įmonėje yra susipynusios ir kol elektrinė tokias veiklas vykdys, bus problematiška įvertinti, kokią sąnaudų dalį tai ar kitai veiklai priskirti. Įsigaliojus Elektros energetikos įstatymui, kuris nustato konkurencingesnes sąlygas elektros energijos rinkoje, kitų nepagrindinių veiklų išlaikymas esamomis sąlygomis gali pabloginti elektrinės būklę.

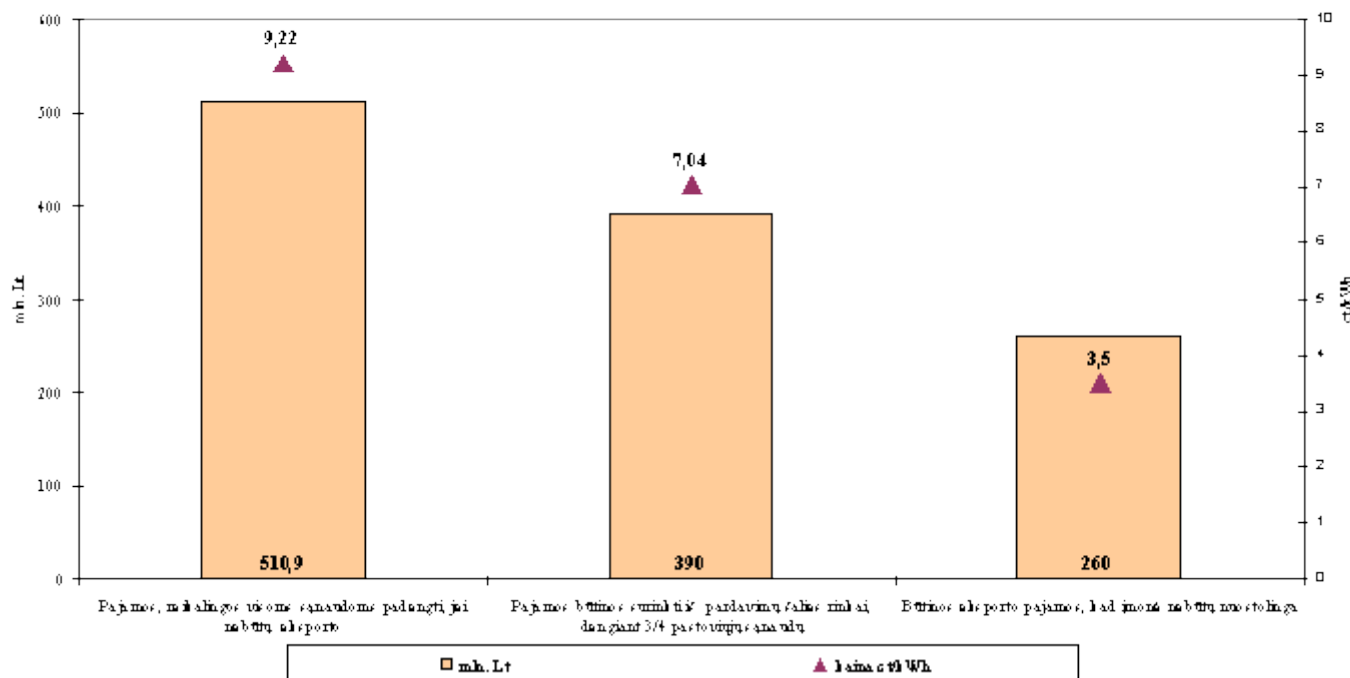
Išnagrinėjus ir apsvarsčius įmonės prašymą, buvo 22,3 mln. Lt sumažintos branduolinio kuro sąnaudos, skaičiuojant kuro dedamąją tokią, kokia buvo nustatant kainą 2000 metais. Į materialines sąnaudas įmonė buvo įskaičiavusi lėšas, reikalingas elektrinės saugos gerinimo programos SIP-2 vykdymui. 1998-1999 metais ši programa buvo finansuojama iš valstybės biudžeto ir Privatizavimo fondo. Saugos gerinimo programai toliau vykdyti 2001 metais reikėtų 32 mln. Lt. iš kurių 24,4 mln. Lt, reikalingų techninėms priemonėms įgyvendinti, įmonė planuoja padengti iš amortizacinių lėšų, o 7,6 mln. Lt, reikalingų moksliniams tiriamiesiems darbams atlikti, įtraukė į savikainą. Pagal Branduolinės energetikos įstatymą su saugumo gerinimu susijusios sąnaudos turėtų būti finansuojamos iš valstybės fondų, todėl Komisija šių sąnaudų į elektros energijos savikainą neįtraukė. Pagal VĮ Ignalinos AE pirmojo bloko eksploatavimo nutraukimo įstatymą amortizaciniai atskaitymai nutraukiami tik bloką galutinai sustabdžius.

Komisija 9,6 mln. Lt sumažino ir darbo apmokėjimo lėšas. Dėl sumažėjusio darbuotojų skaičiaus mažėja ir darbo apmokėjimo lėšos, paliekant vidutinio darbo užmokesčio augimą pagal numatomą 2001 metų infliaciją. Atitinkamai sumažinta ir socialinio draudimo įmokų suma.

Iš viso elektros energijos gamybos savikaina VĮ Ignalinos AE sumažinta 45,6 mln. Lt. Būtinai pelnas mokesčiams iš pelno sumokėti įvertintas 12 mln. Lt. Atlikus šiuos sąnaudų pakeitimus, tačiau įvertinus sumažintą parduodamos elektros energijos kiekį, kainą, dengianti visas VĮ Ignalinos AE sąnaudas, sudarytų 9,22 ct/kWh.

Teigiant, kad Ignalinos AE turi išlaikyti Lietuvos vartotojai, jos parduodamos elektros energijos kainą padidėtų daugiau nei 2 ct/kWh, atitinkamai padidėtų tarifai visoms vartotojų grupėms. Tačiau Komisija mano, kad šalies vidaus vartotojai neturėtų dengti visų VĮ Ignalinos AE elektros energijos gamybos pastoviųjų sąnaudų. Todėl 2000 m. gruodžio mėn. viešajame Komisijos posėdyje, dalyvaujant visoms suinteresuotoms šalims bei visuomenės atstovams, buvo nutarta, kad VĮ Ignalinos AE parduodamos elektros energijos kainą šalies vidaus vartotojams nebus didinama, t.y. ji paliekama 7,04 ct/kWh (be pridėtinės vertės mokesčio). Ši kaina padengia apie $\frac{3}{4}$ įmonės pastoviųjų sąnaudų. Atsižvelgiant į galimybes 2001 metais tiekti elektros energiją, vidutinį metinį darbo valandų skaičių, Komisijos apskaičiuotų sąlygiškai pastovių sąnaudų dydį, įvertinant privalomus mokėjimus iš pelno, kelių ir akcizo mokesčius, VĮ Ignalinos AE pajamos už šalies vidaus rinkoje naudotiną galią turėtų sudaryti 153,1 mln. Lt per metus. Dar 139,1 mln. Lt per metus įmonė gautų iš Lietuvos vartotojų kaip kompensaciją už nepanaudotos galios išlaikymą. Iš viso pajamos, realizuojant elektros energiją ir galią šalies vidaus rinkoje, turi sudaryti 390 mln. Lt, t.y. atitikti 5540 mln. kWh elektros energijos kiekį, parduotą už 7,04 ct/kWh kainą. Kitas lėšas įmonė privalo užsidirbti kartu su AB "Lietuvos energija" ieškodama eksporto galimybių į kaimynines šalis arba institucijas, atsakingos už VĮ Ignalinos AE valdymą turėtų priimti sprendimus dėl perteklinių elektrinės galingumų. Dabartinėmis sąlygomis visos elektros energijos gamybos pastoviosios sąnaudos, būtinai pelnas ir su eksportu susiję trumpalaikiai ribiniai kaštai, pavyzdžiui, galėtų būti padengti eksportuojant iš VĮ Ignalinos AE apie 7,5 mln. kWh elektros energijos po 3,5 ct/kWh (2.4. pav.).

2.4. pav. IAE būtinai surinkti pajamos ir atitinkama kaina

Pastaba: visoms elektrinės sąnaudoms padengti, parduodant elektros energiją tik šalies vidaus rinkai, kaina turėtų būti 9,22 ct/kWh. Komisijai nutarus vidaus rinkai kainos nekeisti, t.y. palikti 7,04 ct/kWh, įmonė surinks tik 390 mln. Lt pajamų. Tam, kad elektrinė neturėtų nuostolių, iš eksporto turi gauti 260 mln. Lt.

Komisija rekomendavo VĮ Ignalinos AE, sudarant sutartis dėl elektros energijos realizavimo šalies vidaus rinkoje, nustatyti atskirus mokėjimus už galią ir energiją.

Kainų derinimo VĮ Ignalinos AE metu kaip niekad išryškėjo didžiulio galių pertekliaus problema. Dalinis šios problemos sprendimas, leidžiantis subalansuoti finansinius srautus ir santykinai sumažinti pačios elektros energijos kainą, galėtų būti naujos elektros energijos tiekimo ir vartojimo tvarkos įdiegimas, t.y. sudarant su visais gamintojais (įskaitant ir AB "Lietuvos energija" dar priklausančias elektrines - tuo būtų užtikrintas būtinas skaidrumas) bei vartotojais elektros ir galios pirkimo sutartis, įskaitant ir sutartis dėl rezervo. Į šias sutartis turėtų būti įrašomi tik tokie galios ir energijos kiekiai, kokie reikalingi Lietuvos vartotojams.

Pertekliniams galingumams, kurie šiuo metu Lietuvoje nenaudojami, bet būtų būtini ateityje, išlaikyti teoriškai galimi įvairūs variantai:

1. visos pastoviosios išlaidos "paslepiamos" kainoje - to Komisija netoleruos;
2. Vyriausybė įveda nenaudojamų galių išlaikymo mokestį, kuris pridedamas prie tarifo, o vartotojas, mokėdamas už elektrą, dar primokės papildomai už tas nenaudojamas galias - taip daroma kai kuriose šalyse, todėl galėtų būti daroma ir pas mus, ypač turint omenyje, kad Ignalinos AE pirmasis blokas turėtų būti išjungtas jau 2005 metais, todėl šis mokestis būtų laikinas;
3. surasti rinkas ir parduoti elektros energiją. Jei perteklinių galių išlaikymo išlaidų dalis dengiama per Lietuvos vartotojų tarifus, tai ta dalis turi būti aiškiai apibrėžta ir žinoma vartotojams.

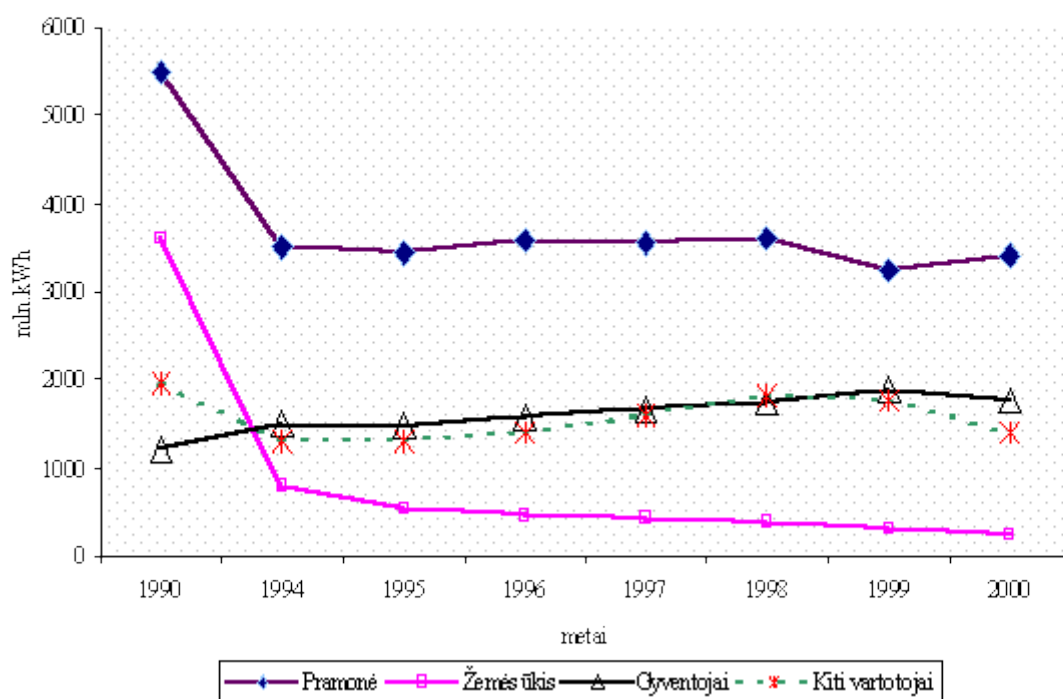
Šiais strateginiais klausimais sprendimą turėtų priimti Lietuvos Vyriausybė.

2.2.2. AKCINĖS BENDROVĖS “LIETUVOS ENERGIJA” KAINOS

Nepasikeitus VĮ Ignalinos AE parduodamos šalies viduje elektros energijos kainai, Komisija paliko galioti ir 1999 m. gruodžio mėnesį nustatytus AB “Lietuvos energija” vartotojams parduodamos elektros energijos tarifus.

Per 2000 metus dėl sumažėjusio eksporto ir vidaus elektros energijos vartojimo (2.5. pav.) bendrovė nesurinko 209,1 mln. Lt planuotų pajamų. AB “Lietuvos energija” iš elektros energijos pardavimo per 2000 metus gavo apie 49,6 mln. Lt pelno. Tą daugiausia sąlygojo tai, kad bendrovė sumažino savo pastoviąsias sąnaudas 42,9 mln. Lt lyginant su planuotomis nustatant kainą (2.2. lentelė).

2.5. pav. Elektros energijos vartojimo šalyje dinamika pagal vartotojų grupes

2.2. lentelė. AB “Lietuvos energija” ūkinės veiklos rodikliai 1998 – 2000 metais

Eil.Nr.	Rodikliai	Mato vnt.	1998 m.	1999 m.	2000 m.
	<u>Gamybiniai rodikliai</u>		Faktas	Faktas	Nustatant kainą
1	Eksportas	mln. kWh	6466,1	3305	2000

2	Parduota energija Lietuvoje	mln. kWh	7541,5	7181,0	7545,0
3	Parduota energija - iš viso	mln. kWh	14007,6	10486,0	9545,0
	<u>Ūkinės veiklos rodikliai</u>				
4	Gauta pajamų	mln.Lt	1700,3	1385,7	1571,8
4.1.	iš jų: Lietuvoje	mln.Lt	1161,8	1113,5	1410,6
4.2.	Už eksportą	mln.Lt	538,5	272,2	161,2
5	Sąnaudos -iš viso	mln.Lt	1597,5	1360,4	1459,4
5.1.	Sąlygiškai pastovios sąnaudos	mln.Lt	648,6	614	646,9
6	Pelnas	mln.Lt	99,2	22,3	110
7	Vidutinė pardavimo kaina	ct/kWh	12,14	13,21	16,47
7.1.	iš jos: Respublikos vartotojams	ct/kWh	15,41	15,51	18,7
7.2.	už eksportą	ct/kWh	8,33	8,24	8,06
8	Sąnaudos 1 kWh -iš viso	ct/kWh	11,4	12,97	15,29

2.2.3. STAMBIŪJŲ VARTOTOJŲ SKATINIMAS

Komisija 2000 m. spalio 17 d. svarstė elektros energijos kainas stambiems vartotojams, kurie labiau išnaudoja esamą Lietuvoje elektros energijos generuojančių galių perteklių, ir pritarė sutartinės kainos taikymui elektros energijos kiekiui, viršijančiam ankstesnių metų lygį. Šios kainos taikomos vartotojams, kurie per 2000 metus vartojo elektros energijos daugiau negu 1999 metais ir ne mažiau kaip 9 mln. kWh bei už suvartotą energiją yra atsiskaitę, elektros energijos kiekiui, viršijusiam trijų pastarųjų metų elektros energijos suvartojimo vidurkį. Kainos įvertina tik papildomas su tiekimu susijusias elektros energijos tiekėjų sąnaudas, todėl yra 40-50 proc. mažesnės, priklausomai nuo to, iš kokios įtampos vartotojas gauna elektros energiją.

2.2.4. KAINŲ DERINIMAS KITIEMS TIEKĖJAMS

Vykstant pokyčiams šalies ūkyje, į elektros sektorių ateina privatus kapitalas, atsiranda daugybė smulkesnių įvairios priklausomybės tiekėjų, gaminančių ir tiekiančių elektros energiją kitiems vartotojams. Reorganizavus AB "Lietuvos energija", atskiriant nuo jos skirstomuosius tinklus ir įkuriant nepriklausomas įmones, atsiras ir keli stambūs nepriklausomi tiekėjai. Nemaža dalis elektros tinklų atitenka privatiems savininkams po privatizavimo, bankroto ar reorganizavimo procedūrų. Dažnai šie tinklai yra nepatenkinamos būklės ar juos valdantys subjektai (tarp jų ir iš valstybės biudžeto finansuojami) neturi lėšų jų sutvarkyti ir reikiamai eksploatuoti. Dažnas reiškinys, kai tinklų naudotojai nenori pripažinti pagrįstų sąnaudų, susijusių su tinklų savininkų papildomomis išlaidomis dėl kitų vartotojų. Per 2000 metus Komisija suderino tiekiamos elektros energijos kainas įvairiems tiekėjams, iš kurių būtų galima paminėti akcines bendroves "Enermega", "Mažeikių nafta", "Mechanika", "Kazlų rūdos metalas", valstybinį Kauno radijo matavimo technikos mokslinio tyrimo institutą "Lira", tarptautinį Vilniaus oro uostą. Iš viso kainos buvo suderintos 12 tiekėjų. Akcinei bendrovei "Lifosa" buvo suderinta jos gaminamos, panaudojant

atliekinius energijos išteklius, elektros energijos kaina.

Elektros energetikos įstatyme nustatyta, kad tokioms veikloms kaip elektros energijos perdavimas, skirstymas ir tiekimas bus būtinos licencijos. Jas išduos Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija. Kitoms veikloms elektros energetikos sektoriuje turės būti gaunami leidimai. Tai turi padėti geriau prižiūrėti energetikos įmonių veiklą, kad ji atitiktų įstatymus, Vyriausybės nutarimus, reguliuoti visuomenei svarbių paslaugų tiekėjų veiklą, kontroliuoti aplinkosaugos, aptarnavimo kokybės ir kitų reikalavimų įgyvendinimą. Licencijavimas yra pagrindinis įrankis valstybės politikai įgyvendinti strateginėse ūkio šakose, kuriose nėra ar negalima konkurencija ir nustato reguliuojamai įmonei ekonominės veiklos parametrus, sąlygas bei kriterijus.

Tačiau pereinant iš komandinės į rinkos ekonomiką, ne visi fiziniai ar juridiniai asmenys bei įmonės panorės įteisinti - kaip reikalauja įstatymas - savo elektros energetikos sektoriuje vykdomas veiklas ir prisiimti išipareigojimus vartotojų atžvilgiu. Tai bus tokie subjektai, kuriems energetikos veikla nėra pagrindinė, o jie ją vykdo tik todėl, kad taip susiklostė aplinkybės, pvz., dėl ankstesnės valstybinės energetikos sistemos veiklos rezultatų, bendros infrastruktūros objektų privatizavimo, stambių įmonių reorganizavimo, įvairios nuosavybės tinklų plėtros ir pan. Todėl dabartiniai elektros energijos tiekėjai gali paprasčiausiai nutraukti šią veiklą, nes už veiklą be licencijos ar leidimų įstatymų nustatyta tvarka gali būti skiriamos baudos. Todėl, siekiant apginti vartotojų interesus, reiktų šį atvejį įvertinti Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos rengiamose veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklėse.

2.3. KITI KLAUSIMAI

Komisija nuolat analizavo VĮ Ignalinos AE, AB "Lietuvos energija", savivaldybėms priklausančių Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos elektrinių ūkinę veiklą, AB "Lietuvos energija" reorganizavimo dokumentų projektus. Taip pat buvo renkamos ir analizuojamos kitų elektros energijos tiekėjų ataskaitos, kurie per savo tinklus perparduoda elektros energiją vartotojams. Stebima, kaip jiems sekasi elektros energijos verslas.

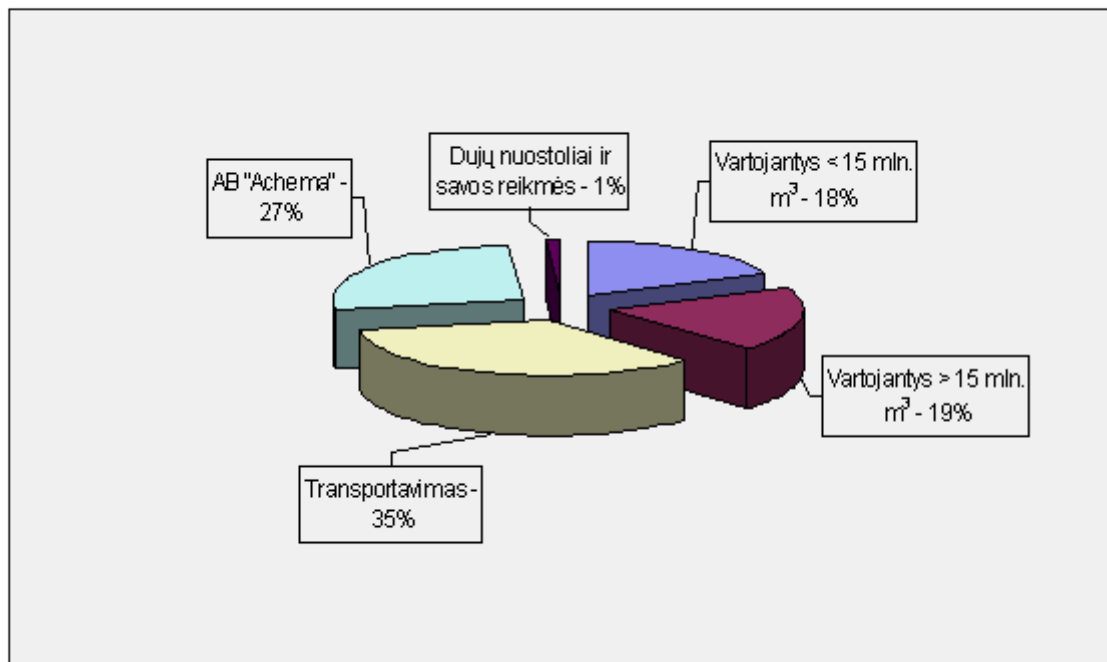
Reiktų pabrėžti, kad šiuo metu nesama vienareikšmiškų sprendimų dėl AB "Lietuvos energija" reorganizavimo bei VĮ Ignalinos AE ateities. Tokia neapibrėžta situacija sukelia problemų nustatant elektros energijos kainas. Pavyzdžiui, sąnaudos reikalingos saugiam energetikos sistemos darbui, atominės elektrinės eksploatavimo nutraukimo fondui, draudimui, panaudoto branduolinio kuro saugojimui ir laidojimui, elektros tinklų atskyrimui tik iš dalies dengiamos, o kai kuriais atvejais visai nedengiamos pajamomis. Kol nėra aiškių nuostatų dėl lėšų panaudojimo, Komisija negali kai kurių sąnaudų pripažinti būtinomis ir jų įtraukti į kainas Lietuvos vartotojams. Nėra realios elektros energijos eksporto plėtojimo strategijos.

3. GAMTINIŲ DUJŲ ŪKIO REGULIAVIMAS

Pabrangus naftos produktams, didėjo gamtinių dujų suvartojimas. 2000 metais Lietuvoje buvo suvartota 2,58 mlrd. kub. m gamtinių dujų, t.y. 13,01 proc. daugiau nei 1999 metais. Įteisinus trečios šalies priėjimo teisę, o Komisijai nustačius dujų transportavimo tarifus, net 62 proc. viso šalyje suvartoto dujų kiekio stambieji vartotojai nusipirko tiesiogiai iš akcinių bendrovių "Gazprom", "Stella Vitae" ir "Itera Lietuva", sumokėdami AB "Lietuvos dujos" už transportavimo paslaugas. Dar apie 19 proc. viso gamtinių dujų kiekio suvartojo vartotojai, kurių metinė paklausa viršija 15 mln. kub. m. Jie turėjo teisę rinktis tiekėją, tačiau pirko iš AB "Lietuvos dujos". Ir tik

smulkesnieji bei buitiniai vartotojai, kurie suvartojo apie 18 proc. šalyje suvartoto gamtinių dujų kiekio, galėjo pirkti dujas tik pagal Komisijos patvirtintus tarifus iš AB "Lietuvos dujos" (3.1. pav.)

3.1. pav. Gamtinių dujų suvartojimas šalyje pagal vartotojų grupes 2000 metais (iš viso 2580,4 mln. m³)

3.1. METODINIAI KLAUSIMAI

Komisija 1999 m. spalio 8 d. patvirtino naują Gamtinių dujų kainų skaičiavimo metodiką, kuri įtvirtino du naujus dalykus: dvinarės kainas ir transportavimo tarifus trečiosioms šalims. Nors naujoji metodika buvo daug kartų aptarta, aiškinta žiniasklaidoje, tačiau kaip ir bet kuri naujovė sulaukė kai kurių vartotojų nepasitenkinimo. Daugiausia Komisijai teko aiškinti, kam reikalinga dvinarė kaina - per metus gauta 17 gyventojų ir 30 įvairių organizacijų, įmonių skundų ar paklausimų. Komisija pasiūlė AB "Lietuvos dujos" administracijai parengti naujų kainų taikymo vartotojams išaiškinimą. Bendrovė 2000 m. vasario 25 d. patvirtino gamtinių dujų kainų taikymo tvarką.

Komisija visus metus stebėjo, kaip taikomos naujos kainos, kokios problemos kyla atskiriems vartotojams. Apsvarstyti, kokie reikalingi metodiniai pakeitimai, 2000 m. lapkričio mėn. Komisija į viešąjį posėdį sukviėtė dujų tiekėjus ir vartotojus (ypač aktyvūs buvo Šilumos tiekėjų ir Stiklininkų asociacijos bei Pramonininkų konfederacijos atstovai). Dauguma tiekėjų ir vartotojų atstovų siūlė nedaryti didesnių pakeitimų iki įsigalios naujasis Gamtinių dujų kainų įstatymas. Kartu buvo siūlomi įvairūs būdai, kaip išvengti kainų šuolių, pereinant vartotojams iš vienos grupės į kitą. Komisija nusprendė susmulkinti gamtinių dujų vartotojų grupes ir tuo sumažinti kainų skirtumus pereinant iš vienos grupės į kitą.

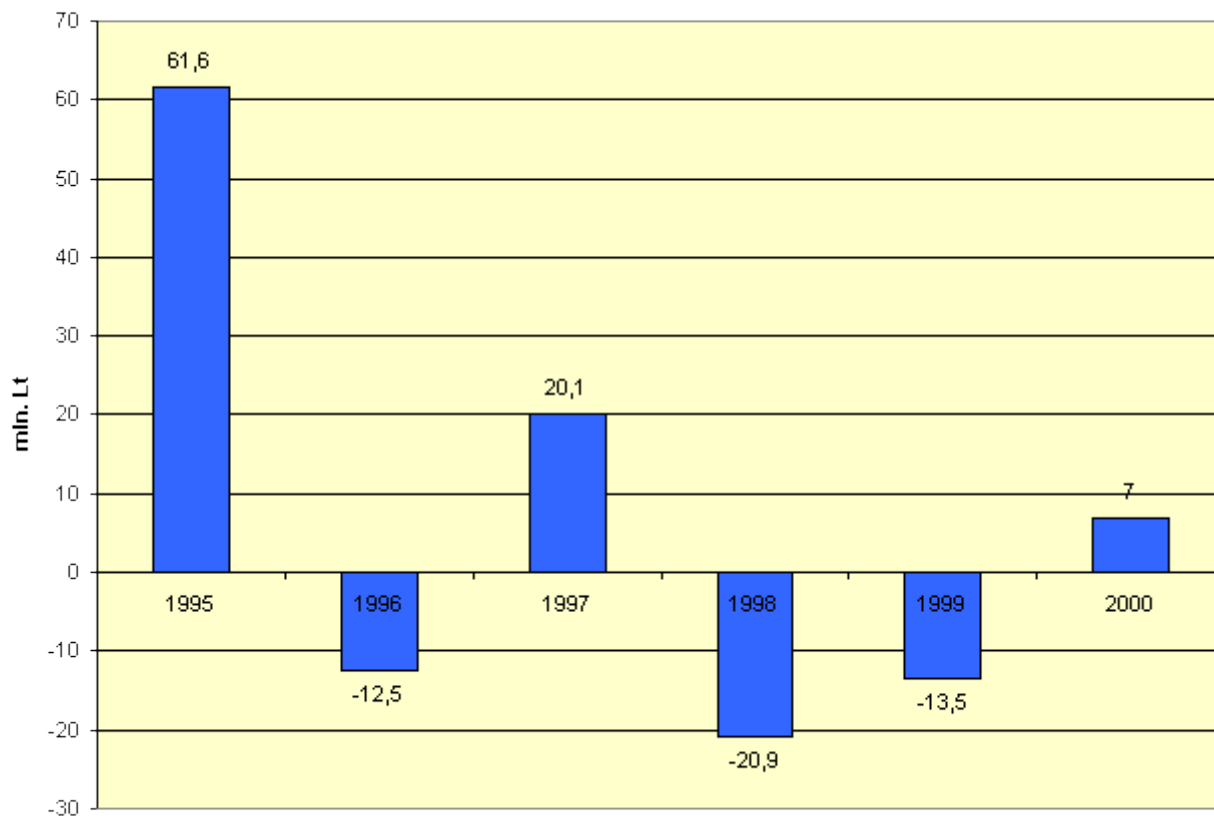
Gamtinių dujų įstatymas turėtų įsigalioti 2001 m. liepos 1 d. Iki to laiko Komisija turės parengti naują gamtinių dujų kainų skaičiavimo metodiką, vadovaudamasi įstatyme suformuluotais principais, t.y. perdavimo, paskirstymo ir laikymo kainų, taip pat dujų kainų vartotojams, kurie negali pasirinkti tiekėjo, viršutinės ribos bus nustatytos trejiems metams. Konkrečias dujų

perdavimo, paskirstymo ir laikymo kainas kasmet, o dujų kainas reguliuojamiems vartotojams kas pusę metų nustatys dujų įmonės pagal Komisijos patvirtintas perskaičiavimo formules.

3.2. GAMTINIŲ DUJŲ KAINOS

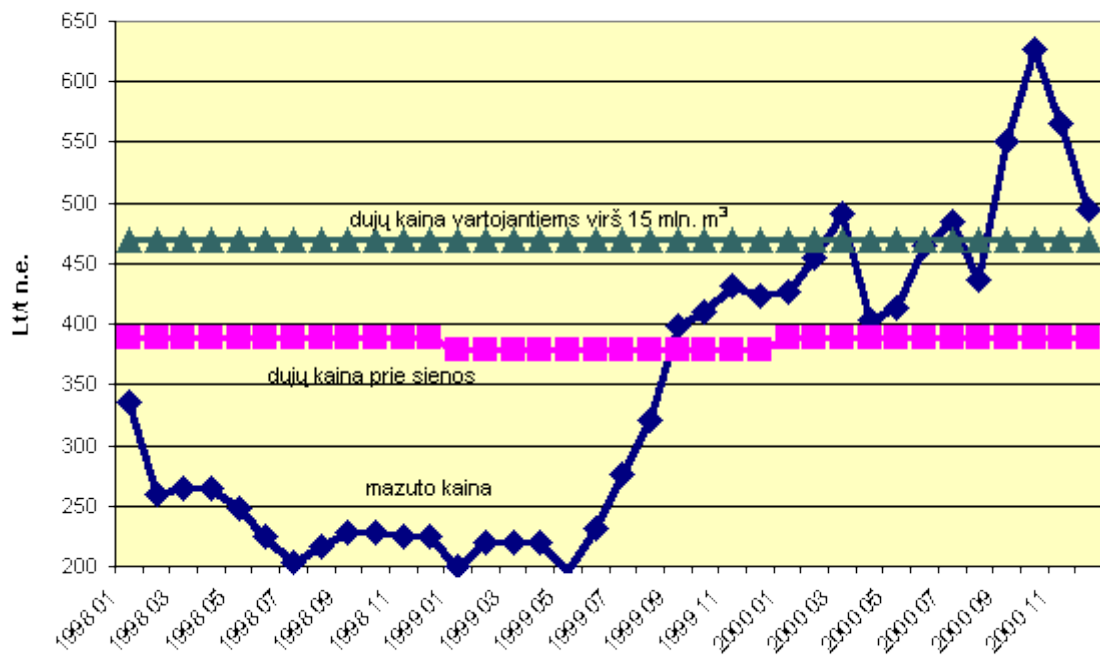
1999 m. AB "Lietuvos dujos" iš pagrindinės veiklos patyrė 25,5 mln. Lt nuostolį, o įvertinus kitą veiklą, šis nuostolis sumažėjo iki 13,5 mln. Lt. Todėl AB "Lietuvos dujos" valdymo organai paprašė Komisijos padidinti gamtinių dujų kainas apie 12 proc. Komisija 1999 m. gruodžio mėn. nutarė padidinti gamtinių dujų kainas apie 5 proc., įvertinusi, kad toks padidinimas, jei bendrovė efektyviai ūkininkautų, turėtų atnešti 8 proc. kapitalo grąžą. Preliminariais duomenimis 2000 m. AB "Lietuvos dujos" turėtų gauti apie 7 mln. litų grynojo pelno, o iš pagrindinės veiklos - tik 2,4 mln. Lt. Įmonė pagaliau dirbo nenuostolingai (3.2. pav.), nes buvo padidintos dujų bei jų transportavimo kainos, taip pat padidėjo dujų paklausa dėl gerokai išaugusių naftos produktų kainų (3.3. pav., 3.4. pav.)

3.2. pav. AB "Lietuvos dujos" ikimokestinis pelnas

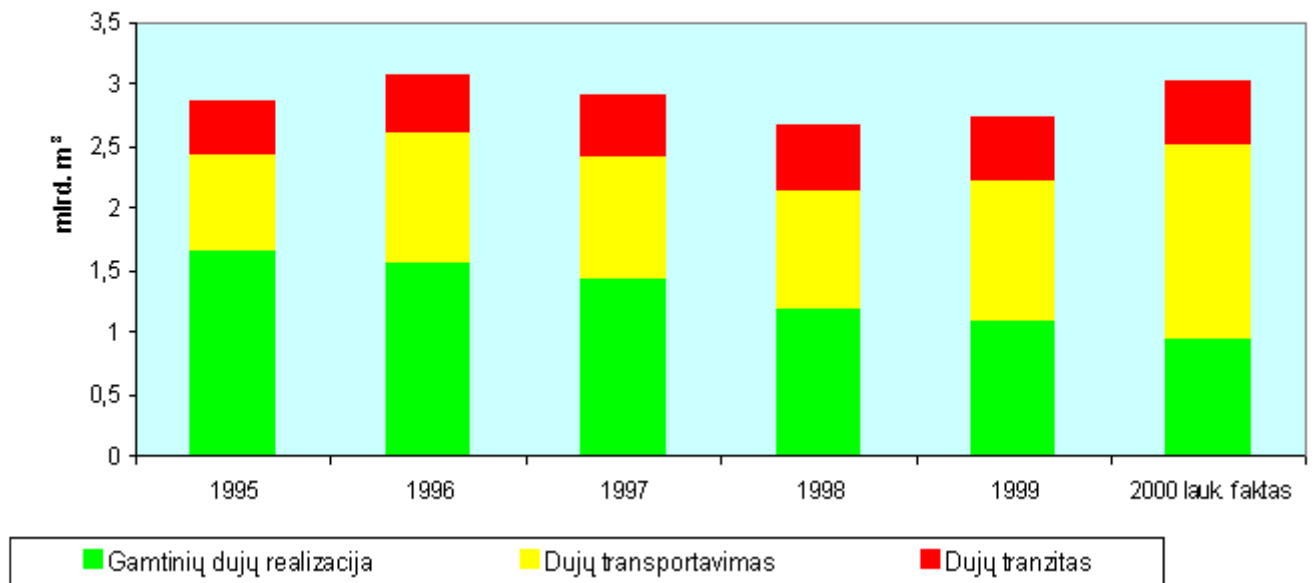

3.3. pav. Gamtinių dujų kainų stambiausiems vartotojams ir mazuto kainų kitimas

3.4. pav. AB "Lietuvos dujos" parduotos, transportuotos ir perduotos tranzitu dujos

Tačiau įmonės veiklos pelningumas buvo mažesnis nei planuota. Tam buvo keletas priežasčių. Pirmiausia pati įmonė nesiekė didinti veiklos efektyvumo. 2000 m. pradžioje AB "Lietuvos dujos"

stebėtojų taryba leido padidinti įmonei eksploatacines sąnaudas 8,3 mln. Lt (t.y. beveik 6 proc. lyginant su Komisijos 1999 m. gruodžio 24 d. nustatytais rodikliais). Be to, įmonė pati, be stebėtojų tarybos pritarimo dar padidino eksploatacines sąnaudas 6,6 mln. Lt.

AB "Lietuvos dujos" perka gamtines dujas iš Rusijos įmonės "Gazprom" pagal ilgalaikę sutartį, kurioje numatyta, kad gamtinių dujų kainos bus perskaičiuojamos kas pusę metų, priklausomai nuo mazuto kainų svyravimo Roterdamo biržoje. Mazuto kainos šioje biržoje 2000 metais vis augo, todėl "Gazprom" jau nuo 2000 m. liepos 1 d. padidino gamtinių dujų pardavimo kainą 8 Lt už tūkst. kub. m bei įvertino padidėjusį dujų kaloringumą. Dėl to AB "Lietuvos dujos" perkamų dujų kaina, pirmąjį 2000 metų pusmetį siekusi 307,6 Lt už tūkst. kub. m, antrąjį pusmetį išaugo iki 317,6 Lt/tūkst. kub. m. Kadangi nustatydamas dujų kainas Lietuvos vartotojams 2000 metais Komisija planavo, kad gamtinių dujų pirkimo kaina bus 302 Lt/tūkst. m, toks kainų padidėjimas irgi turėjo neigiamos įtakos įmonės ekonominiams rodikliams.

Įvertindama, kad perkamų gamtinių dujų kainos jau išaugo daugiau nei 15 Lt už tūkst. kub. m ir matydama, kad "Gazprom" jas rengiasi dar padidinti (mazuto kaina Roterdamo biržoje 2000 m. antrąjį pusmetį dar išaugo), AB "Lietuvos dujos" 2000 m. spalio 30 d. pateikė Komisijai skaičiavimus, pagrindžiančius būtinumą didinti gamtinių dujų kainas. Kadangi įmonė neturėjo stebėtojų tarybos pritarimo, Komisija tik išanalizavo pateiktą informaciją ir patvirtino prašymo pagrįstumą.

Nesulaukusi oficialaus prašymo, Komisija 2000 m. gruodžio 8 d. informavo Ūkio ministeriją apie susidariusią padėtį ir paprašė kuo greičiau pareikšti nuomonę šiuo klausimu. Negavusi atsakymo, Komisija pasiūlė stebėtojų tarybai padidinti gamtinių dujų kainas reguliuojamiems vartotojams tik tiek, kiek pabrango iš "Gazprom" perkamos dujos, t.y. apie 31 Lt/tūkst. kub. m, neanalizuojant ir neperžiūrint AB "Lietuvos dujos" eksploatacinių sąnaudų.

Pagaliau 2000 m. gruodžio 28 d. Komisija gavo atsakymą, kad AB "Lietuvos dujos" stebėtojų taryba nepritaria Komisijos siūlomam gamtinių dujų kainų peržiūrėjimui. Ji informavo, kad 2001 m. sausio mėn. peržiūrės AB "Lietuvos dujos" sąnaudas, jos veiklos efektyvumą, iš Rusijos perkamų dujų kainų pasikeitimus ir pasiūlys Komisijai peržiūrėti kainas vartotojams. Todėl Komisija 2000 m. gruodžio 29 d. nusprendė pratęsti prieš metus nustatytą gamtinių dujų kainų galiojimą iki naujų jų perskaičiavimo.

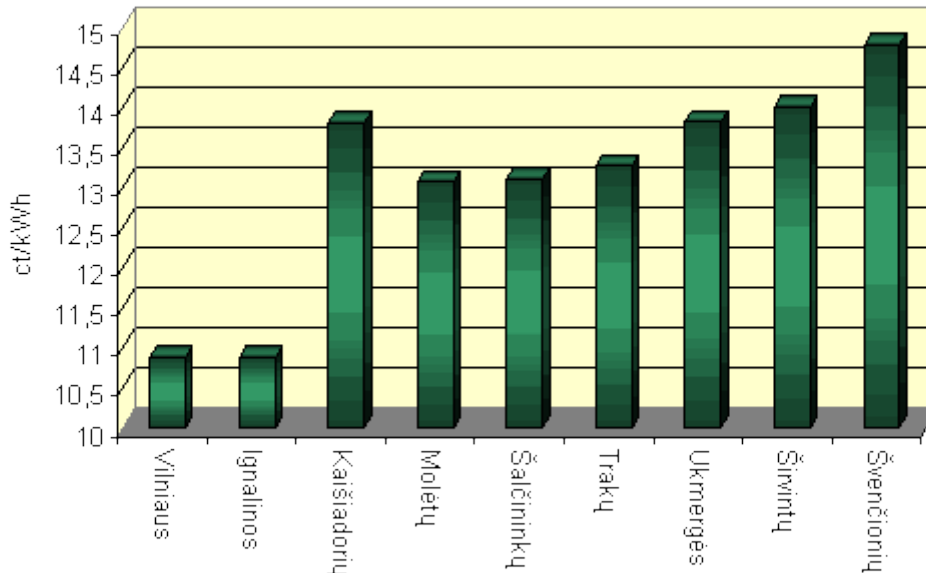
4. CENTRALIZUOTOS ŠILUMOS ŪKIO REGULIAVIMAS

4.1. INSTITUCINIAI POKYČIAI 2000 m.

Toliau vyko dar likusių regioninių centralizuotos šilumos įmonių skaidymas į rajonines: išskaidytos Vilniaus ir Alytaus regioninės įmonės, nuo Kauno įmonės atskirti Šakiai. Šalyje liko tik viena regioninė - Panevėžio šilumos tinklų - įmonė. Toks skaidymasis, kaip jau nekartą esame pabrėžę anksčiau, pagrįstas tik politiškai, atitinka didžiųjų miestų interesus, bet neparemtas ekonomika.

Atskirtuose rajonuose centralizuotos šilumos kainos auga, didėja vartotojų skolos, šios įmonės turi kur kas mažesnes galimybes skolintis ir daryti pertvarkymus, auga skolinto kapitalo kaina, vartotojai atsijungia nuo centralizuoto šildymo tinklų. Štai, pavyzdžiui, išsiskaidžius Vilniaus šilumos tinklų regioninei įmonei, šilumos kainos naujai susikūrusiose rajoninėse įmonėse padidėjo iki 40 proc. (4.1. pav.)

4.1. pav. Vilniaus regiono centralizuotos šilumos kainos po reorganizavimo 2001 m.

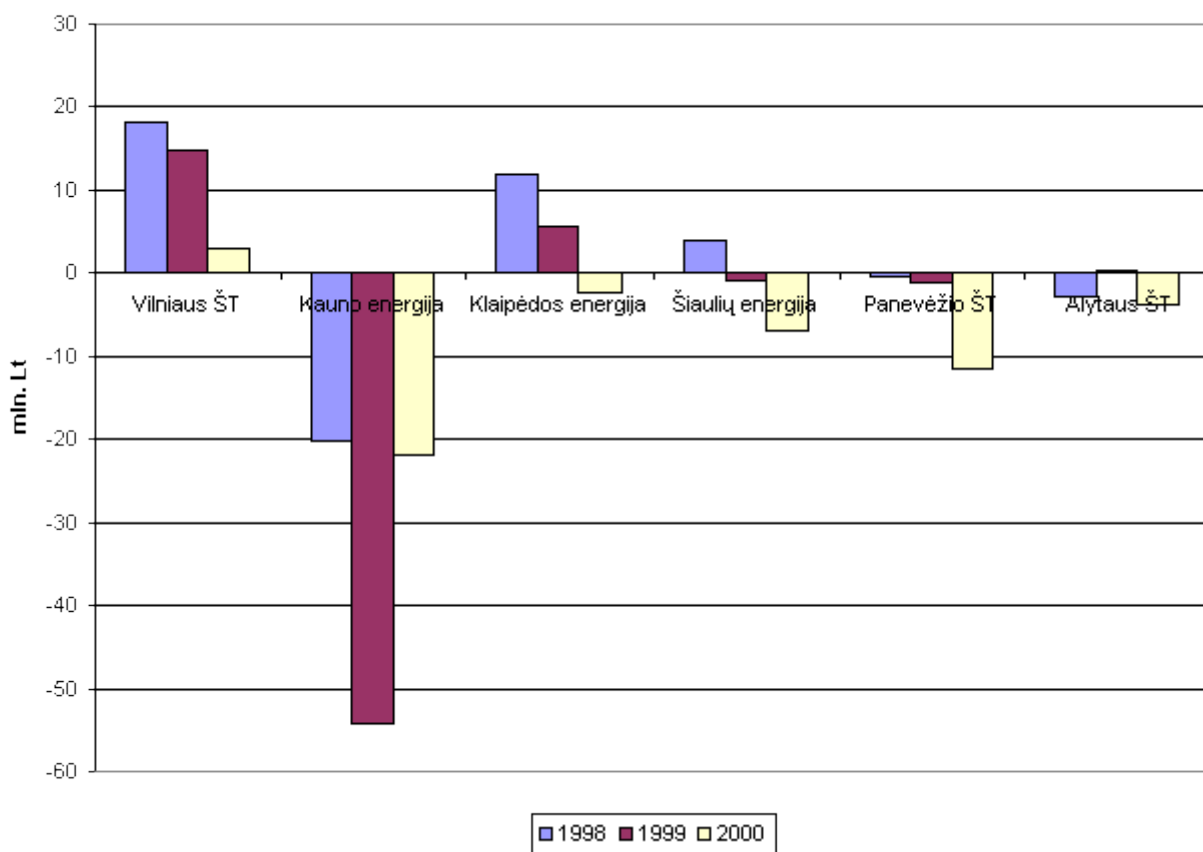

Tačiau 2000 metais atsirado nauja, vilčių teikianti tendencija - į centralizuotos šilumos ūkį ateina privatus kapitalas. Bendra Lietuvos - Prancūzijos įmonė "Litesko" 15 metų išsinuomojo keletą rajoninių šilumos įmonių, pasiūliusi dideles investicijas ir stabilias kainas. Panašiu keliu eina ir lietuviška įmonė iš Panevėžio "Energijos taupymo centras". Tuo tarpu Lietuvoje registruota Suomijos kapitalo įmonė "Suomijos energija" su rajoninėmis centralizuoto šilumos tiekimo bendrovėmis kuria bendras įmones, įsigydama 51 proc. įmonės akcijų, taip perimdama šio ūkio valdymo ir modernizavimo svertus. Komisijos nuomone, bendros įmonės yra kur kas patikimesnis darinys nei įmonių nuoma, tačiau Lietuvos įstatymai neleidžia taikyti patikimesnio nei nuoma būdo - koncesionavimo, nes Koncesijų įstatymas taikomas tik įmonėms, kurių visas akcinis kapitalas valstybinis (savivaldybių). Ūkio ministerija rengia šio įstatymo pataisas, todėl galima tikėtis, kad atsiras dar vienas privataus kapitalo dalyvavimo centralizuotos šilumos ūkyje būdas.

4.2. CENTRALIZUOTOS ŠILUMOS ĮMONIŲ EKONOMINIAI RODIKLIAI

Iš visų didžiųjų centralizuotos šilumos įmonių 2000 metais vienintelė SPAB "Vilniaus šilumos tinklai" buvo nenuostolinga. (2000 m. duomenys čia ir toliau - preliminarūs). Nemažų nuostolių po palyginti neblogų ankstesniųjų metų veiklos patyrė SPAB "Panevėžio šilumos tinklai" ir "Šiaulių energija", o "Kauno energija", nors dėjo dideles pastangas ir sumažino savo nuostolius, liko pati blogiausia įmonė. (4.2. pav.).

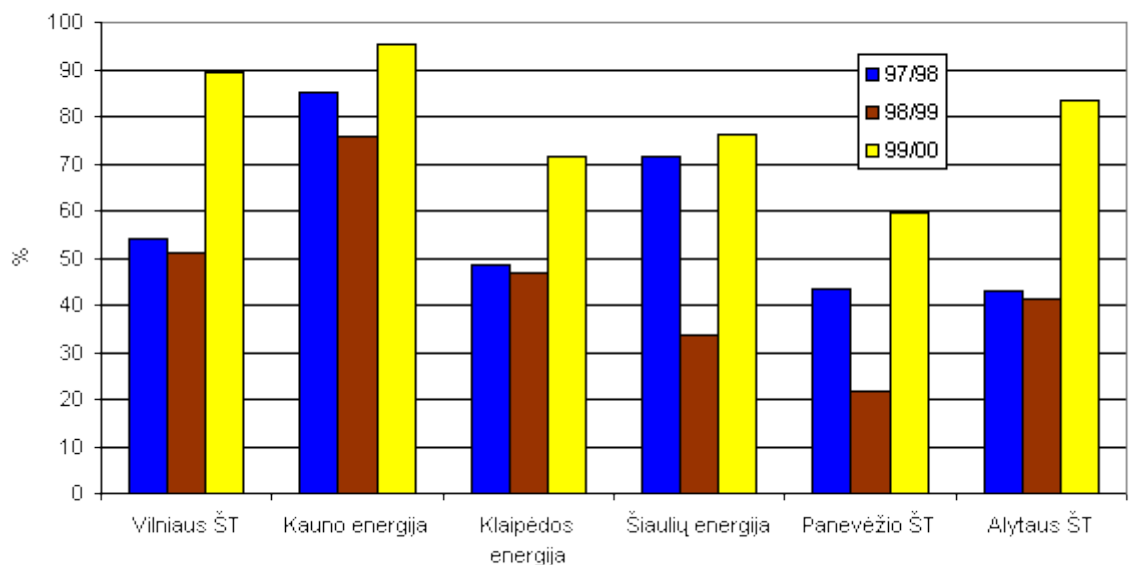
4.2. pav. Didžiųjų šilumos tiekimo įmonių pelnas (nuostolis)

Prastus centralizuotos šilumos įmonių veiklos ekonominius rodiklius lėmė keli veiksniai, iš kurių galima pažymėti labai išaugusias mazuto ir kitų naftos produktų kainas bei šiltas žiemas (ypač 2000 m. pabaiga). Dar galima paminėti ir konkurencinio dujų ir kitų kuro rūšių sukeltą vartotojų atsijungimą, skolas ir t.t.

Kai 1998 ir 1999 metais buvo labai pigus mazutas, dauguma centralizuotos šilumos įmonių kūreno šį kurą, tačiau kai 1999 metais vasarą mazuto kainos perkopė 400 Lt/t, gamtinės dujos tapo santykinai pigesnės. Čia reikia įvertinti ir mazuto atvežimo bei saugojimo kaštus, taip pat didesnę katilų efektyvumą, kūrenant dujas). Dauguma centralizuotos šilumos įmonių lanksčiai reagavo į šių kainų kitimą ir atitinkamai koregavo savo kuro balansą.

4.3. pav. Gamtinių dujų dalis didžiųjų centralizuotos šilumos įmonių balanse

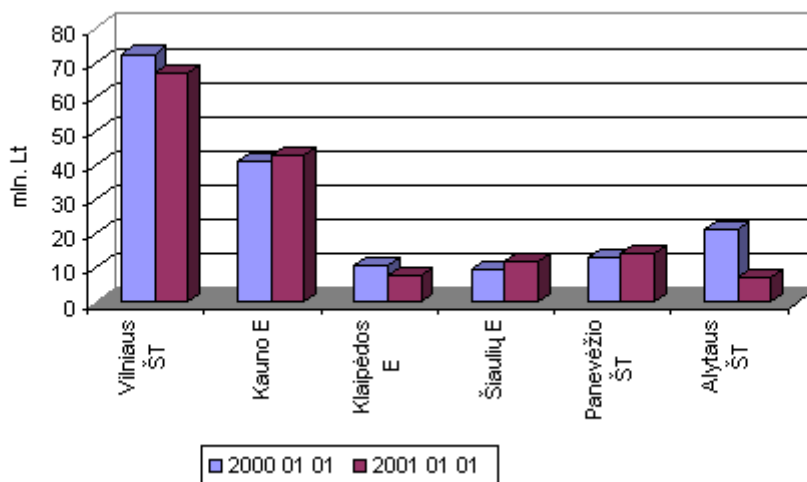

AB "Kauno energija" dėl jai valstybės nustatytų ekologinių reikalavimų negalėjo pasinaudoti tokiu manevru ir kūreno gamtines dujas, kai mazutas buvo perpus pigesnis. Dėl to šios įmonės skola AB "Lietuvos dujos" 2000 metais siekė net 62,7mln. Lt (įskaitant delspinigius).

4.3. VARTOTOJŲ SKOLOS

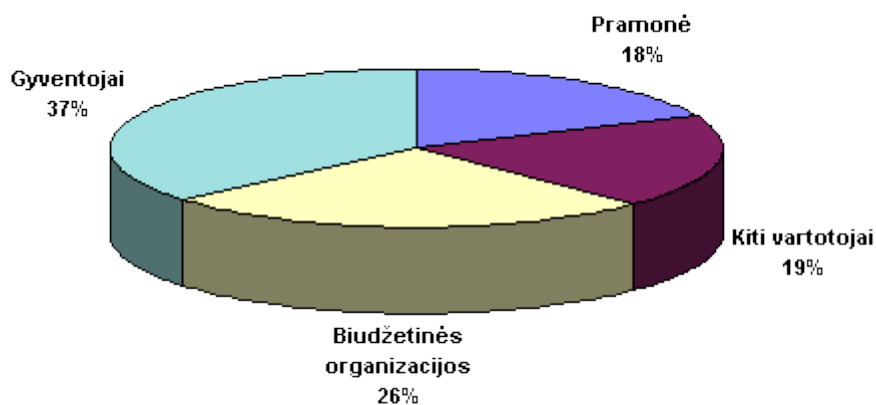
Didelės vartotojų skolos buvo viena iš blogų įmonių ekonominių rodiklių priežasčių. Tačiau 2000 metais šios skolos iš esmės nedidėjo, o Vilniuje ir Klaipėdoje netgi sumažėjo (4.4. pav. Alytuje skolos sumažėjo dėl regioninės įmonės išskaidymo).

4.4. pav. Vartotojų įsiskolinimas šilumos įmonėms

Didžiausią dalį centralizuotos šilumos suvartoja gyventojai, tačiau jų skolos 2001 metais sausio 1 d. sudarė tik kiek daugiau nei trečdalį visų vartotojų skolų (4.5. pav.).

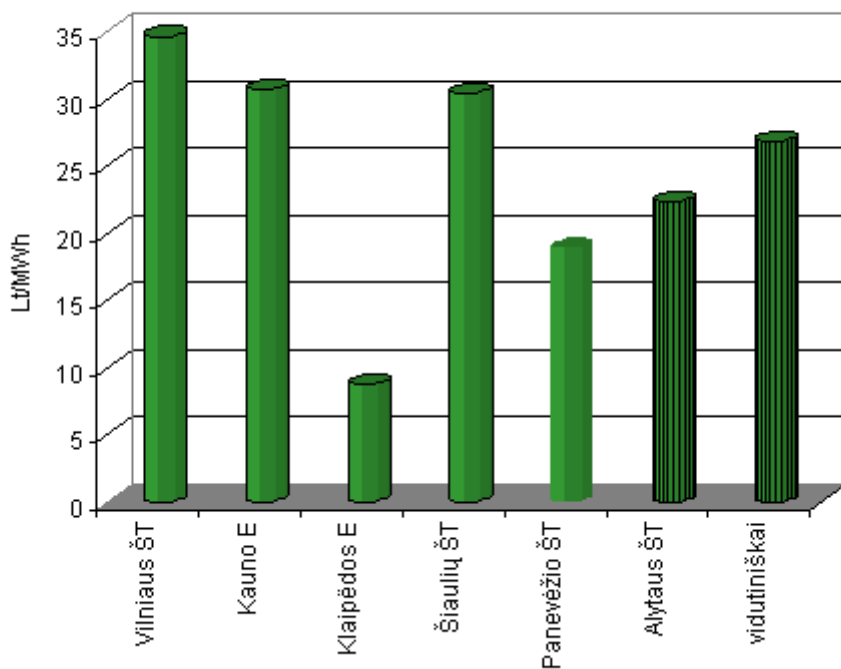
4.5. pav. Vartotojų grupių skolos šilumos tiekimo įmonėms 2001 m. sausio 1 d.

Santykinai didelės biudžetinių organizacijų skolos, o tai jau greičiau politinė problema, kad šios institucijos negauna pakankamai lėšų sumokėti už šilumą arba mano, kad mokėjimai už šilumą nėra prioritetiniai.

Palyginti, kaip skiriasi atskirų centralizuotos šilumos įmonių vartotojų įsiskolinimai, galima šias skolas perskaičiavus vienai parduotos šilumos megavatvalandei (4.6. pav.).

4.6. pav. Vartotojų skolos perskaičiavus vienai parduotos šilumos megavatvalandei 2001 m. sausio 1 d.

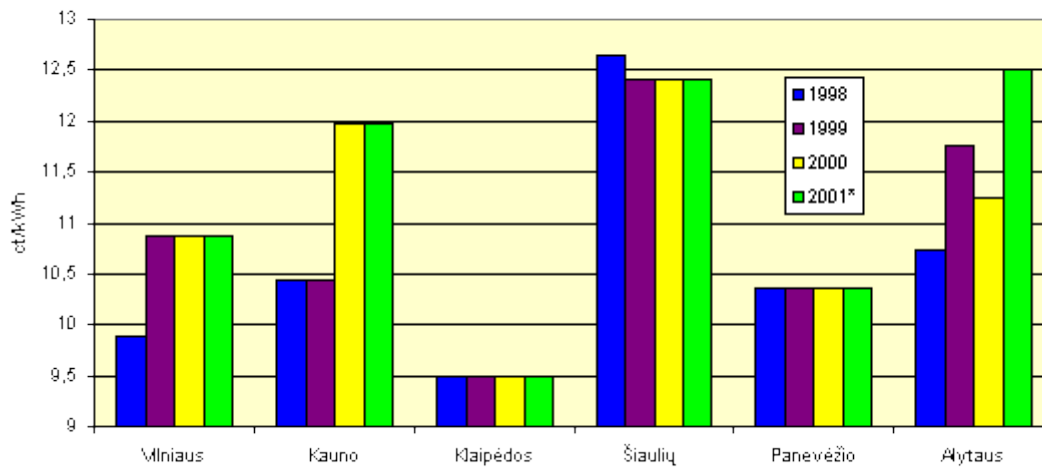

Matome, kad labiausiai įsiskolinę didžiųjų miestų - Vilniaus ir Kauno - vartotojai, o mažiausiai - Klaipėdos. Tiksliau atskleisti skolų priežastis galima atskirai išnagrinėjus kiekvienos įmonės skolų struktūrą, jų įsisenėjimą, augimo ar mažėjimo tendencijas. Pavyzdžiui, SPAB "Vilniaus šilumos tinklai" pagrindiniai skolininkai yra biudžetinės organizacijos, pramonės skolos menkos, tuo tarpu tarp SPAB "Kauno energija" skolininkų pramonė užima stabilią dalį, t.y. šios skolos įsisenėjusios ir nemažėja.

4.4. ŠILUMOS KAINOS

Nepaisant šiltos žiemos ir išaugusių kuro kainų, 2000 metais centralizuotos šilumos kainas padidino tik viena didžiųjų šilumos įmonių - SPAB "Kauno energija"(4.7. pav.)

4.7. pav. Centralizuotos šilumos kainų kitimas

Kauno miesto savivaldybė 2000 metų pradžioje pagaliau pateikė prašymą padidinti centralizuotos šilumos kainą iki 12,84 ct/kWh. Ankstesnė - 10,44 ct/kWh - kaina nesikeitė nuo pat 1997 m. liepos mėn. Per visą šį laikotarpį SPAB "Kauno energija" dirbo nuostolingai, o 1999 metų nuostolis siekė net 54,8 mln. Lt. Komisija, išnagrinėjusi gautą medžiagą bei įvertinusi įmonės pateiktas išėjimo iš krizės priemones, suderino naują - 11,98 ct/kWh - centralizuotos šilumos kainą.

Alytaus miesto taryba, ruošdamasi savivaldybių rinkimams, pateikė prašymą sumažinti centralizuotos šilumos kainas iki 11,25 ct/kWh. Nors Komisijos Šilumos departamento specialistai apskaičiavo, kad šios įmonės tiekiamos šilumos savikaina gerokai didesnė ir siūlė derinti 12,27 ct/kWh kainą, tačiau buvo priimtas politinis sprendimas ir kaina sumažinta. Naujai išrinkta Alytaus miesto taryba, siekdama padaryti įmonę nenuostolinga, kreipėsi į Komisiją padidinti centralizuotos šilumos kainą iki 12,51 ct/kWh. Šiam prašymui Komisija pritarė ir pasiūlė miesto tarybai nuo 2001 m. sausio 1 d. taikyti naują kainą.

2000 m. pradžioje buvo išskaidyta Alytaus, o tų pačių metų pabaigoje Vilniaus regioninės įmonės. Todėl išaugo šilumos kainos visose Pietryčių ir Rytų Lietuvos rajonuose - nuo Vilkaviškio iki Švenčionių: Trakuose ir Švenčionyse šiluma pabrango 36 proc., Kaišiadoryse - 27 proc., Vilkaviškyje - 26 proc. ir t.t. (žr. 4.1. pav.).

Atsiskyrus nuo SPAB "Vilniaus šilumos tinklai" 8 rajonams, kuriuose įsikūrė rajoninės įmonės, centralizuotos šilumos kainos pačiame Vilniaus mieste liko nepakitusios, t.y. 10,88 ct/kWh. Tačiau Vilniaus miesto savivaldybė, siekdama paskatinti individualių šilumokaičių diegimą, pasiūlė diferencijuoti šilumos kainas vartotojams, priklausomai nuo to, ar jiems karštas vanduo ruošiamas individualiuose ar grupiniuose šilumokaičiuose.

Komisija, išnagrinėjusi pateiktą prašymą bei įvertinusi vartotojų skundus, kad įsirengusieji individualius šilumokaičius gauna didesnes sąskaitas už šilumą ir karštą vandenį, pritarė šiam prašymui. SPAB "Vilniaus šilumos tinklai" leista trejus metus taikyti 5 proc. nuolaidą už centralizuotą šilumą tiems vartotojams, kurių namuose įrengti individualūs šilumokaičiai. O vartotojams, kuriems karštas vanduo tiekiamas iš grupinių šilumokaičių, šilumos kiekio, reikalingo karšto vandens temperatūrai palaikyti, normatyvas padidintas iki 160 kWh per mėnesį, kai karštas vanduo tiekiamas, esant bute įrengtai dvivamzdei cirkuliacijos sistemai bei vandens šildytuvui ir

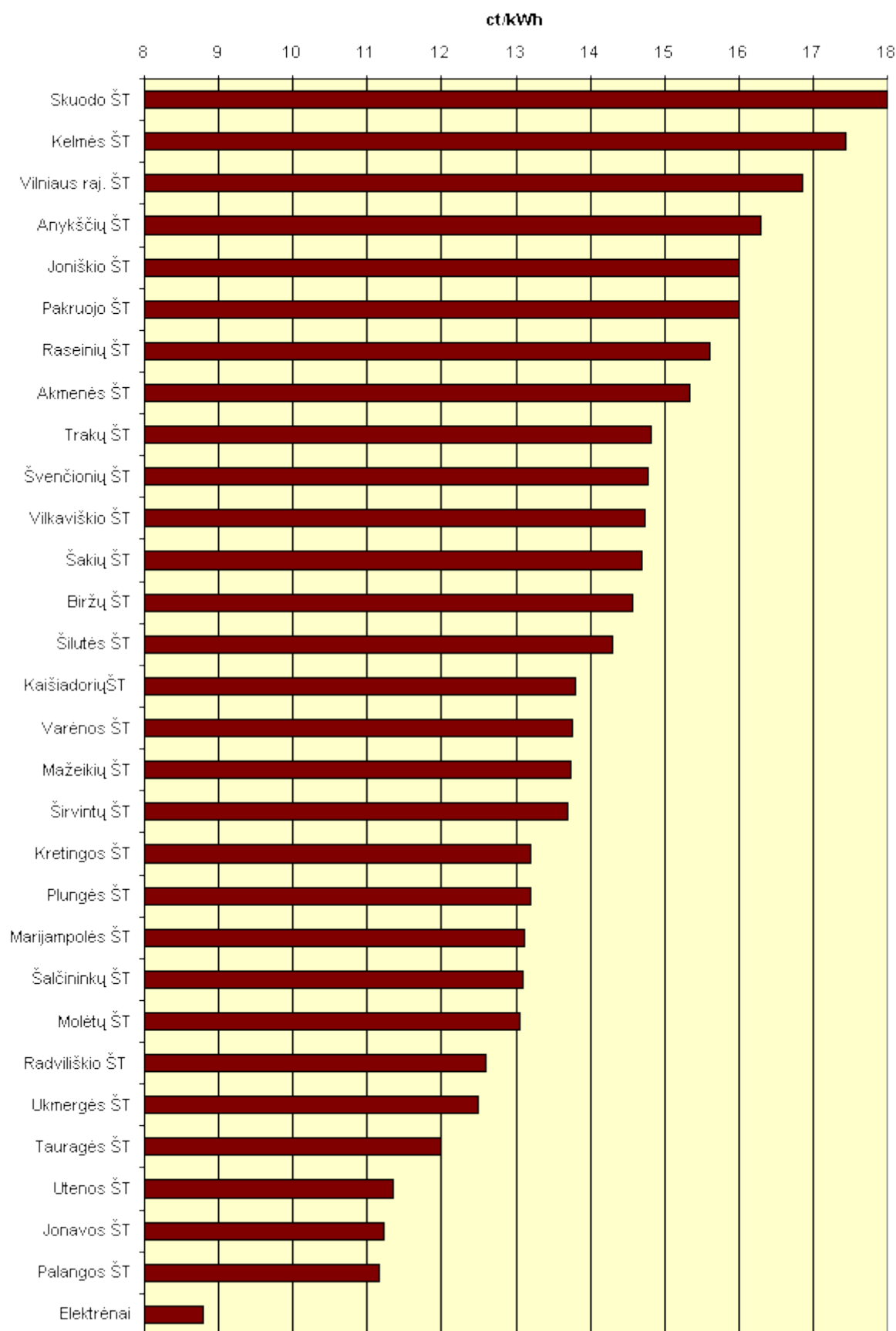

112 kWh per mėnesį, esant dvivamzdei cirkuliacijos sistemai be vonios šildytuvo. Šios kainos ir normatyvai įsigaliojo nuo 2001 m. vasario 1 d., kai juos patvirtino Vilniaus miesto taryba.

Dėl padidėjusių kuro kainų ir šiltos žiemos daug mažesnių centralizuotos šilumos įmonių kreipėsi į Komisiją su prašymu padidinti šilumos kainas. 2000 metais Komisija gavo net 104 prašymus suderinti naujas centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainas. Vidutinė centralizuotos šilumos kaina šalyje 1999 metais siekė 10,1 ct/kWh, o 2000 metais ji jau padidėjo iki 11,1 ct/kWh. Pačios šilumos tiekimo įmonės šią kainą siekė padidinti dar daugiau - iki 11,65 ct/kWh, tačiau Komisija pasiūlė sumažinti šilumos gamybos bei tiekimo sąnaudas iš viso 38 mln. Lt ir pritarė kainų padidinimui tik 10 proc.

Centralizuotos šilumos kainos rajonuose daugeliu atvejų gerokai didesnės nei didžiuosiuose miestuose (4.8. pav.), tai lemia masto ekonomija, mažesnės rajoninių įmonių galimybės pakeisti kuro rūšis, pritraukti kapitalo investicijas, kitų kuro rūšių konkurencinis spaudimas.

4.8. pav. Centralizuotos šilumos kainos rajonuose 2001 metais

4.5. VARTOTOJŲ SKUNDŲ NAGRINĖJIMAS

2000 metais gauti 94 vartotojų (77 fizinių asmenų, 11 bendrijų, 6 juridinių asmenų) prašymai dėl centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainų taikymo, šilumos kainų, šildymo ir karšto vandens tiekimo sistemų eksploatavimo.

39 prašymai gauti iš Vilniaus, 17 - iš Kauno, po vieną ar keletą iš Druskininkų, Varėnos, Panevėžio, Trakų, Birštono, Lentvario, Šalčininkų, Kauno raj., Mažeikių, Klaipėdos, Joniškio, Tauragės, Švenčionių, Kelmės, Šiaulių, Šakių, Alytaus, Kupiškio, Kazlų Rūdos.

Dvidešimt vartotojų (gyventojų) prašymų buvo pagrįsti. Tiekėjai, vienaip ar kitaip pažeidę centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainų taikymo tvarką, įpareigoti perskaičiuoti mokėjimus. 42 prašymai gauti dėl Komisijos 1999 m. spalio 19 d. nutarimu Nr. 85 patvirtintos "Centralizuotos šilumos kainų taikymo, nustatant mokėjimus už patalpų šildymą ir karšto vandens tiekimą daugiabučio namo butams, tvarkos" taikymo. Patikrinta tiekėjų taikoma mokėjimų skaičiavimo tvarka, nenustačius kainų taikymo pažeidimų, vartotojams pateikti paaiškinimai. Septyni prašymai persiųsti nagrinėti kitoms institucijoms (dažniausiai atitinkamoms savivaldybėms). 4 vartotojų skundai buvo nepagrįsti. Du prašymai gauti iš gyvenamųjų namų tipiniuose butuose įsikūrusių juridinių asmenų (įmonių), kuriems būdavo taikomos kitos karšto vandens apmokestinimo sąlygos nei gyventojams. Tiekėjams nurodyta taikyti vienodas sąlygas. Kitais atvejais pateikti atitinkami išaiškinimai

1999 m. spalio 19 d. Komisijos nutarimu Nr. 85 patvirtinta "Centralizuotos šilumos kainų taikymo, nustatant mokėjimus už patalpų šildymą ir karšto vandens tiekimą daugiabučio namo butams, tvarka" visoje Respublikoje įsigaliojo nuo 2000 m. sausio 1 d. Kaip minėta, dauguma vartotojų prašymų gauta dėl Tvarkos išaiškinimo, bet ne dėl Komisijos suderintų ar nustatytų centralizuotos šilumos ar karšto vandens kainų taikymo. Dvinarių karšto vandens kainų įvedimas iš esmės išsprendė daugelį metų buvusias problemas dėl karšto vandens kainų padidėjimo ne šildymo metu vartotojams, gaunantiems karštą vandenį iš individualių šilumokaičių, o neretai ir dėl didelių mokėjimų už patalpų šildymą. Iš dalies išspręstas prieštaravimas tarp dviejų vartotojų grupių (gaunančių karštą vandenį iš grupinių šilumokaičių ir iš individualių karšto vandens ruošimo įrenginių, įrengtų daugiabučiame name). Tačiau nė vienas tiekėjas nespėdė prieštaravimų, išskylančių tarp gyvenamuosius namus eksploatuojančių bendrijų ir namų, kuriuose bendrijos neįkurtos, gyventojų, t.y. netaikė bendrijoms šilumos kainų nuolaidų (įvertinant tai, kad bendrijos pačios atsakingos už šilumos tiekimą atskirų butų savininkams ir privalo sudaryti sutartis su vartotojais, eksploatuoti butų karšto vandens skaitiklius ir pan., t.y. daryti išlaidas, kurios šilumos tiekėjams yra arba gali būti įtraukiamos į sąnaudas).

Taip pat pastebėta, kad ir toliau netobulinami teisiniai tiekėjų ir vartotojų santykiai. Šiuo metu dauguma vartotojų turi tik Atsiskaitymo už šilumos energiją ir karštą vandenį sutartis, kuriose nėra numatyti nei tiekėjų įsipareigojimai, nei vartotojų teisės ir pan. Praėjusiais metais priimta nauja Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo redakcija, Šilumos tiekimo ir vartojimo taisyklės, Šilumos energijos ir šilumnešio apskaitos taisyklės, t.y. esminiai teisės aktai, reglamentuojantys šilumos ir karšto vandens tiekimo organizavimą, nurodantys sutarčių sudarymo, mokėjimų skaičiavimo, šilumos ir karšto vandens sistemų eksploatavimo tvarką. Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 33 straipsnyje numatyta, kad šilumos ir karšto vandens tiekėjai privalo su kiekvienu daugiabučio namo buto savininku sudaryti tiesiogines šilumos tiekimo vartojimo sutartis, atsižvelgiant į teisės aktų reikalavimus šioje srityje. Tačiau iki 2001 metų pradžios tik keletas savivaldybių (Komisijos siūlymu) įpareigojo šilumos tiekimo įmones vykdyti šilumos tiekėjo funkcijas gyvenamuosiuose namuose. Apskritai minėto įstatymo nuostatos nėra vykdomos ir dėl to vartotojų bei tiekėjų santykiuose išlieka tarpinės gyvenamuosius namus eksploatuojančios įmonės,

kurios dažnai neturi tinkamų sutartinių įsipareigojimų nei vartotojams, nei šilumos tiekimo įmonėms, o kilus ginčams dėl paslaugų kokybės, vartotojai teisiškai nėra apginti.

Vartotojai taip pat atkreipė dėmesį, kad šilumos kiekio, suvartoto karštam vandeniui ruošti, nustatymas pagal gyventojų deklaruotus karšto vandens kiekius, sudaro sąlygas sąžiningai deklaruojančius karšto vandens vartojimą vartotojus apmokestinti už kitų butų vartotojų suvartotą, bet nedeklaruotą karšto vandens kiekį. Siekiant išspręsti šią problemą, Komisija 2000 metų nutarimu Nr. 116 "Dėl 1999 m. spalio 19 d. nutarimo Nr. 85 patvirtintos "Centralizuotos šilumos kainų taikymo, nustatant mokėjimus už patalpų šildymą ir karšto vandens tiekimą daugiabučio gyvenamojo namo butams tvarkos" dalinio pakeitimo" numatė, kad nuo 2001 m. liepos 1 d. šilumos kiekis, suvartotas karštam vandeniui ruošti, turės būti nustatomas pagal įvadinio šalto vandens skaitiklio prieš šilumokaitį rodmenis.

Keletas prašymų buvo gauta iš daugiabučių namų vartotojų, kurių įvaduose įrengtas šilumos skaitiklis fiksuoja keletą namų suvartotą šilumos energiją. Iki šiol pagal Komisijos 1999 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 6 "Dėl mokesčių už centralizuotą šilumą ir karštą vandenį, tiekiamus iš šilumos punkto (su įrengta apskaita) keliems namams" nuostatas, tokie vartotojai galėjo mokėti pasirinktinai, t.y. arba pagal skaitiklio rodmenis, arba taikant vidutines šilumos normas viso šildymo sezono metu. Ūkio ministerijos priimtose Šilumos energijos ir šilumnešio apskaitos taisyklėse numatyta, kad jei iš šilumos punkto energija tiekama keliems šalia esantiems namams, jų įvaduose turi būti įrengti apskaitos mazgai, o šilumos punkte įrengtas apskaitos mazgas yra skirtas tik to namo šilumos apskaitai. Atsižvelgiant į tai, kreiptasi į Energetikos valstybinę inspekciją ir tiekėjui nurodyta apskaitos mazgus įrengti tinkamai.

Pastaraisiais metais daugelyje miestų vykdoma šilumos tinklų renovacija, perkeliant karšto vandens ruošimo įrenginius į daugiabučius namus. Nemažai vartotojų skundėsi, kad atlikus renovaciją, reikia daugiau mokėti už elektros energiją, suvartotą bendroms namo reikmėms. Nevertinant to, kad dažnai mazgas renovuojamas be vartotojų sutikimo, šiuo atveju šildymo ir karšto vandens ruošimo įrenginių suvartota elektros energija turėtų būti paskirstoma proporcingai užimamam plotui, bet ne gyventojų skaičiui, kaip yra dabar. Pateiktas pasiūlymas Vyriausybei pakeisti 1999 m. spalio 4 d. nutarimo Nr. 1300 nuostatas, tačiau problema nesprenžžiama.

Apibendrinant galima pasakyti, kad pastaraisiais metais buvo priimti teisės aktai, leidžiantys civilizuotai spręsti visas šilumos ir karšto vandens tiekimo problemas. Praktinis įgyvendinimas priklausys nuo šilumos tiekėjų savininkų veiksmų, nes dauguma šilumos tiekimo įmonių vadovų vis dar laikosi nuomonės, kad šiluma ar karštas vanduo yra tiekiamas "namui", bet ne konkreitiems vartotojams.

5. VANDENS SEKTORIAUS REGULIAVIMAS

Komisija, derindama kainas, 2000 metais baigė nagrinėti beveik visų pagrindinių vandens tiekėjų veiklą. Iš viso per 1999 – 2000 metus vandens tiekėjų sąnaudos sumažintos daugiau nei 21 milijonų litų. Tačiau dėl neefektyvaus sektoriaus valdymo ir neracionalių investicijų praėjusiais metais vandens įmonių veikla buvo nuostolinga. Bendrovių darbo rezultatus kiek pagerino vandens tiekėjų vykdomos kitos veiklos pelningumas. Tokios praėjusių metų vandens įmonių darbo pasekmės patvirtina nuostatą, kad būtina kuo greičiau pradėti vandens sektoriaus reformavimą.

Todėl teigiamai vertintinas LR Vyriausybės praėjusių metų pabaigoje priimtas nutarimas, kuriuo valstybinis vandens ūkio reguliavimas priskiriamas Aplinkos ministerijai. Tai yra po 3 metų

pertraukos atsirado Vyriausybės institucija, kuri galės priimti reikiamus sprendimus. Komisija tikisi, kad abipusis bendradarbiavimas sudarys sąlygas vandens sektoriaus veiklai tapti skaidria ir pelninga, sugebančia patenkinti visuomenės poreikius.

Komisijos nuomone, vandens ūkio reformą reikėtų pradėti nuo valdymo pertvarkymo, suvienijant visus vandens tiekėjus į 5 ar 10 bendrovių (šiuo metu Lietuvoje yra apie 500 vandens tiekėjų). Toks vandens tiekėjų skaičius būtų ekonomiškai optimalus ir sudarytų palankias sąlygas privataus sektoriaus dalyvavimui. Akivaizdu, kad dėl politinių tikslų ir išskaidytos bei trumpalaikės atsakomybės, savivaldai bus sunku užtikrinti šalies socialinės - ekologinės raidos vientisumą ir tęstinumą.

Komisija 2001 metais didelį dėmesį skirs naujos kainų skaičiavimo tvarkos įgyvendinimui, bendrovių veiklos stebėjimui ir analizei, sąnaudų mažinimo programų parengimui ir priežiūrai, taip pat pajamų surinkimo gerinimui bei pardavimo plėtimui.

5.1. VANDENS KAINOS

Stambiausių 44 vandens tiekėjų, teikiančių vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo bei valymo paslaugas daugiau nei 80 proc. šalies gyventojų, 2000 metų veiklos pajamos sudarė 293 mln.Lt, o sąnaudos – 315 mln. Lt. Tai yra vandens bendrovės, išskyrus SPUAB “Vilniaus vandenys” ir SPAB “Klaipėdos vanduo”, dirbo nuostolingai (- 23 mln. Lt).

Pagrindinės nepelningos veiklos priežastys liko tos pačios – nepagrįstos investicijos, nesudarytos arba nevykdomos ilgalaikės veiklos bei sąnaudų mažinimo programos, mažėjančios pardavimų apimtys, pavėluotas kainų peržiūrėjimas.

2000 metais Komisijai pateikti 36 prašymai derinti šalto vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainas, iš jų 25 savivaldybių bendrovės, 4 privačios įmonės, 1 pensionatas, 3 žemės ūkio bendrovės, 2 žemės ūkio mokyklos bei 1 valstybės įstaiga. Komisija išnagrinėjo vandens bendrovių veiklą ir suderino kainas 26 įmonėms, kurios teikia vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugas 585 tūkst. gyventojų. 4 prašymai nebuvo nagrinėjami dėl nepakankamų duomenų, o SPUAB “Anykščių vandenys” prašymo nagrinėjimas atidėtas, kol įmonė parengs veiksmų planą finansinei įmonės būklei iš esmės pagerinti. Šiuo metu dėl per didelių investicijų ir sumažėjusių pardavimų apimčių bei nepakankamo pinigų iš vartotojų surinkimo (78 proc.) Anykščių bendrovė nepajėgi vykdyti finansinių įsipareigojimų kreditoriams. Komisijos nuomone, vien tik kainų didinimas problemų neišspręs. Panaši situacija yra ir kitose bendrovėse. LR Vyriausybės 1997 m. spalio 23 d. nutarime Nr. 1167 teigiama, kad savivaldybės turi parengti ilgalaikes ūkio plėtros programas ir jas patvirtinti, tačiau ši nuostata nevykdoma. Todėl prašymų padidinti kainas be realaus veiksmų plano, kaip bus gerinama įmonių veikla, Komisija nenagrinės. Planuojama, kad 2001 metais naujas kainas derinti pateiks ir didžiausias šalies vandens tiekėjas - SPUAB “Vilniaus vandenys”, kuri planuoja pradėti įgyvendinti beveik 200 mln. litų investicinį projektą.

Pernai nustatytos vandens kainos padidėjo vidutiniškai 25 proc.(galiojusi kaina – 2,63 Lt/m³, nauja kaina – 3,28 Lt/m³). Vertinant kainų pasikeitimą vartotojų grupėms, gyventojams kainos didėjo 37 proc., o pramonei ir kitiems vartotojams – 12 proc. Tokios tendencijos priežastis nepasikeitė – diskriminacijos panaikinimas pramonės įmonėms, nes gyventojams anksčiau galiojusios kainos buvo 23 proc. mažesnės nei kitiems. Iš viso kainos suvienodintos 11 vandens bendrovių.

Nagrinėjant kainų didėjimo pokyčius pagal veiklos rūšis, vandens tiekimo kaina praėjusiais metais

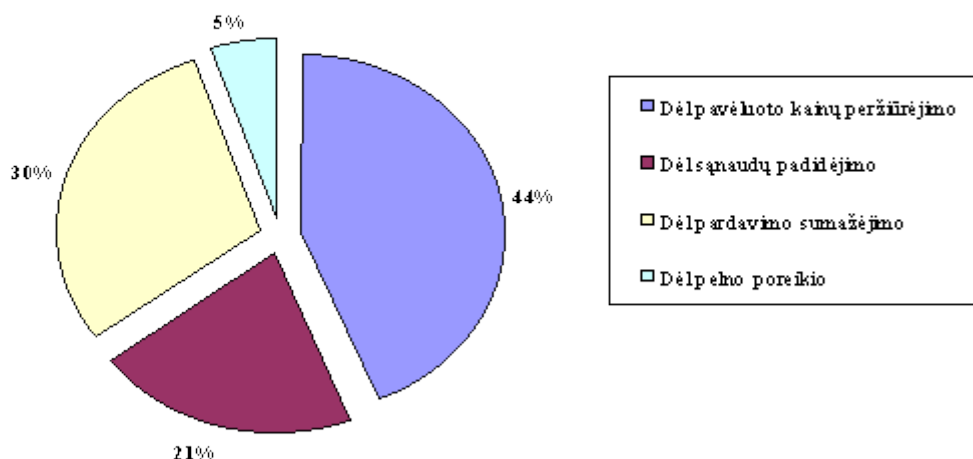
padidėjo 13 proc., o nuotekų šalinimo bei valymo - 36 proc., nes pagrindinės investicijos pastaraisiais metais buvo sukcentruotos į nuotekų valymą.

2000 metais Komisija sumažino vandens tiekėjų planuotas sąnaudas 3,02 mln. Lt, atitinkamai sumažintos savivaldybių nustatytos kainos.

5.1.1. VANDENS KAINŲ DIDĖJIMO PRIEŽASTYS

Pagrindinių kainų didėjimo priežasčių struktūra ir jų įtaka parodyta 5.1. pav.

5.1. pav. Kainų didėjimo priežastys

5.1.2. PAVĖLUOTAS KAINŲ PERŽIŪRĖJIMAS

Vandens tiekėjams, teikiantiems prašymus naujoms kainoms derinti, galiojančios vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainos buvo nustatytos maždaug prieš 3 metus. Per tą laiką vandens pardavimas sumažėjo 30 – 40 proc., ištekliai pabrango 6 proc. Taip pat pastaraisiais metais daugiausia buvo investuota į naujų įrenginių statybas. Pradėjus jų eksploataciją, labai padidėjo sąnaudos. Todėl vidutinė savikaina išaugo iki 3,09 Lt/m³, nors galiojanti kaina buvo tik 2,84 Lt/m³ arba buvo 9 proc. mažesnės nei turėjo būti.

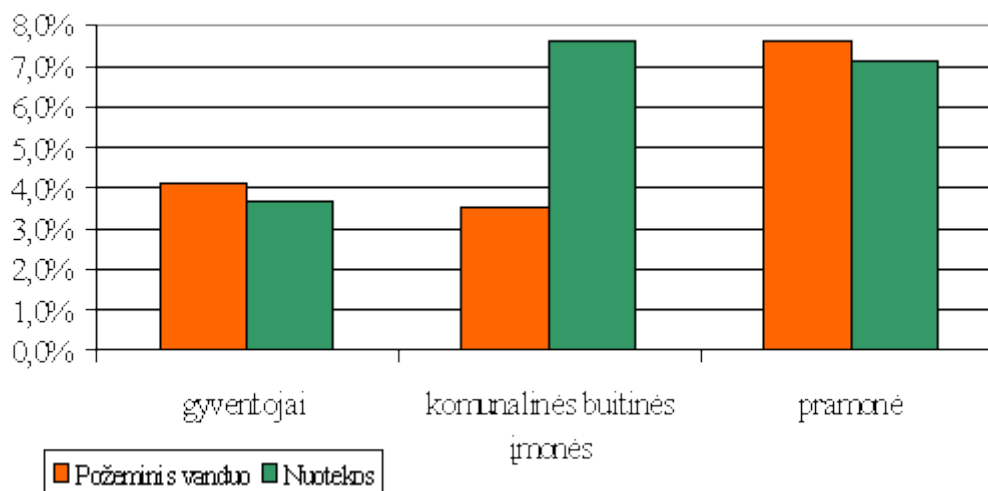
Realių kainų nustatymas būtinas planuojant investicijas, mažinant sąnaudas bei didinant pardavimą. Tačiau savivaldybės dėl politinių ar kitų priežasčių dažniausiai neatsižvelgia į tokias aplinkybes, o kainos didinimo problemą nukelia „patogesniai“ laikui, tai yra dar labiau sunkina problemų sprendimą. Dabartiniu metu nėra esminių prielaidų, kurios leistų prognozuoti vandens kainų stabilumą artimiausioje ateityje.

5.1.3. PARDAVIMO MAŽĖJIMAS

2000 metais vandens pardavimas, palyginus su 1999 metais, sumažėjo 4 – 8 proc. Tai reiškia, kad vandentvarkos įrenginių panaudojimas sumažėjo vidutiniškai nuo 30 iki 25 proc. Pardavimo

apimčių pasikeitimas pagal vartotojų grupes ir paslaugų rūšį pavaizduotas 5.2. pav.

5.2. pav. Pardavimo apimčių mažėjimas 2000 metais

Pagrindinės vartojimo apimčių sumažėjimo priežastys – tai vandens kiekių pardavimo pagal apskaitą didėjimas bei ekonomikos susilpnėjimas. Tačiau išryškėja ir dvi naujos aplinkybės, turinčios įtakos vandens pardavimo sumažėjimui.

Pirma, tai deklaruojamo kiekio apie vandens suvartojimą mažėjimas ir jo kiekio neatitikimas realiam naudojimui daugiabučiuose namuose. Akivaizdu, kad faktiškas vandens suvartojimas jau nesiekia kiekio, būtino minimaliai žmogaus sanitarijai ir higienai palaikyti. Be to, daugumos skaitiklių eksploatavimo laikas jau pasibaigęs – faktiniam vandens kiekiui nustatyti būtina apskaitos patikra. Dėl šių priežasčių vandens suvartojimo skirtumas tarp įvadinio ir butų skaitiklių didėja ir neretai siekia 30 proc. Todėl reikia kuo greičiau spręsti LR Vyriausybės 1997 metų gruodžio 31 d. nutarimo dėl apskaitos prietaisų Nr. 1507 perspektyvą.

Antra, šiuo metu vandentvarkos įrenginių panaudojimas siekia tik 30 proc. Tačiau Aplinkos ministro 1999 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. 417 patvirtintas LAND 4-99 (Lietuvos aplinkos apsaugos normatyvinis dokumentas), kuriuo savivaldai priskiriama sprendimo teisė dėl gręžinių naudojimo ir naujų gręžinių įrengimo supaprastinimas. Todėl labai pagausėjo žinybinių gręžinių statyba (Rokiškis, Šiauliai, Kaišiadorys ir t.t), atsijungiant nuo bendrų tinklų. Tai dar labiau sumažina pagrindinės infrastruktūros apkrovimo efektyvumą, tuo pat metu gyventojams didinama kaina. Taip pat pastaruosiu metu liberaliau žiūrima į leidimų įrengti individualius valymo įrenginius išdavimą. Komisijos nuomone, tokia vandens ūkio vystymo strategija tik trečdaliu panaudojant įrenginių pajėgumą, yra klaidinga ir neperspektyvi.

Tolesnis tokios politikos vykdymas reikštų nenaudojamos infrastruktūros aptarnavimo išlaidų užkrovimą gyventojams.

Dar vienas faktas, turintis įtakos pardavimo apimtims – iki šiol jokiuose teisės ir norminiuose dokumentuose neapibrėžtos savivaldos ar vandens tiekėjų funkcijos bei paslaugų kokybės ir jos “padengimo” rodikliai. Tai reiškia, kad vandens tiekėjai neprivalo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslauga aprūpinti visų gyventojų ir kitų vartotojų įmonės aptarnaujamoje teritorijoje.

Todėl, norint iš esmės pagerinti vandens ir nuotekų paslaugų pardavimą, būtina imtis neatidėliotinų

žingsnių rinkai reglamentuoti, nustatant paslaugų kokybės reikalavimus ir jų įgyvendinimo visiems vartotojams priežiūros tvarką.

5.1.4. SĄNAUDŲ DIDĖJIMAS

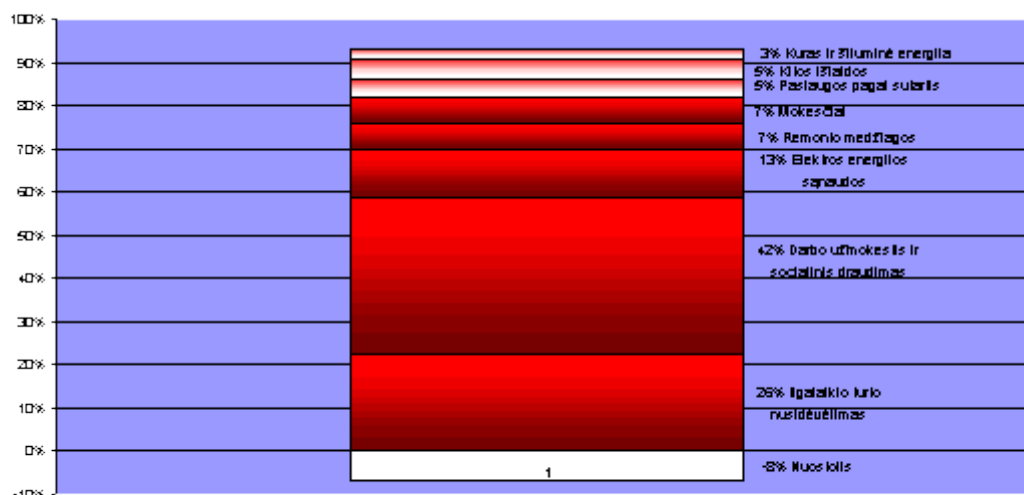
Pagrindinė sąnaudų augimo priežastis yra susijusi su ilgalaikio turto nusidėvėjimo sąnaudų padidėjimu (15 proc.), pradėjus eksploatuoti naujus nuotekų valymo ir vandens gerinimo įrenginius. Dėl elektros energijos ir kuro pabrangimo sąnaudos padidėjo 8 proc., o dėl paslaugų pagal sutartis brangimo - 14 proc. Pradėjus sąnaudų mažinimo programų įgyvendinimą, pavyko 2 proc. sumažinti darbuotojų skaičių.

Reikėtų atkreipti dėmesį į vandens sektoriuje vyraujančią požiūrį dėl ilgalaikio turto nusidėvėjimo lėšų panaudojimo – pagrindinio finansinio šaltinio įrenginių vertei, būklei išlaikyti bei plėtrai vykdyti. Nagrinėjant vandens bendrovių veiklą, nustatyta, kad įmonės neišnaudoja amortizacinių lėšų. To pasekmė – turto nuvertėjimas ir kainų augimas, nes didėja remonto darbų sąnaudos. Tuo pat metu veiklos plėtrai naudojamos paskolos. Ypač tai aktualu rajonų ir kaimo gyventojams. Vandens tiekėjams, perėmusiems vandens tiekimo bei nuotekų tvarkymą rajonuose ir kaimuose, taip pat bankrutavusių pramonės įmonių aptarnavimą, paaiškėjo, kad vandentvarkos įrenginiai yra visiškai nudėvėti (Žagarė, Vieciūnai ir t.t.).

Todėl savivaldybės, atsakingos už jų teritorijoje esančių vartotojų aprūpinimą socialiai būtinomis paslaugomis, turėtų skirti didesnę dėmesį nusidėvėjimo lėšų panaudojimo kontrolei.

Šalto vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainų struktūra pateikiama 5.3. pav.

5.3. pav. Kainų struktūra

5.1.5. PAJAMOS

Viena iš problemų, sunkinančių vandens bendrovių finansinę padėtį, yra sumažėjęs vartotojų mokumas, tiksliau – žemas pinigų surinkimo lygis (nepakankamos įmonių pastangos surinkti iš vartotojų pinigus). Šiuo metu kai kuriuose bendrovėse šis rodiklis nesiekia 80 proc. Komisijos nuomone, tokia padėtis yra nepatenkinama ir turi būti keistina.

Vandens tiekėjai turi išnaudoti visus įmanomus teisinius ir ekonominius būdus bei metodus skoloms išieškoti, tarp jų skolų draudimą ir pardavimą.

Vertinant vartotojų mokumo galimybes laikomasi nuostatos, kad vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugoms mokumo riba gyventojams 4 – 5 proc. nuo šeimos pajamų. Dabartiniu metu faktiniai gyventojų mokėjimai už vandenį ir nuotekas vidutiniškai yra beveik dvigubai mažesni. Be to, nuo 1999 metų liepos 1 dienos Lietuvoje įsigaliojo Kompensavimo įstatymas, kuriame nustatyta dvigubai mažesnė gyventojų mokumo riba, tai yra mokesčiams už vandenį ir nuotekas viršijus 2 proc., skirtumą kompensuoja valstybė. Dėl šių priežasčių vandens tiekėjų argumentas, pagrindžiant žemą pinigų surinkimo lygį sumažėjusia vartotojų mokumo galimybe, yra nevisiškai teisingas.

Pinigų surinkimo norma yra vienas iš veiklos efektyvumo rodiklių, kuris priklauso nuo vandens tiekėjų darbo kokybės. Todėl, įsigaliojus naujai kainų skaičiavimo tvarkai, vandens tiekėjams bus nustatomos siektinos šios veiklos užduotys bei stebimas jų vykdymas.

5.2. VANDENS SEKTORIAUS INVESTICINIAI POREIKIAI IR GALIMYBĖS

Vandens sektoriaus investiciniai poreikiai artimiausiems 15 metų siekia beveik 4 milijardus litų arba apie 230 - 250 mln. Lt kasmet. Įvertinus pastarųjų metų patirtį, galima teigti, kad nepertvarkius ūkio valdymo ir neperžiūrėjus investicijų nustatymo bei patvirtinimo tvarkos, vandens ūkio bendrovės negalės pritraukti pakankamai lėšų bei įgyvendinti tokios apimties investicinių projektų. Šiuo metu, pradėjus naujų įrenginių eksploataciją bei paskolų grąžinimą, savivaldybės ir vandens bendrovės susiduria su rimbomis problemomis, kurias spręsti turės padėti ir Vyriausybė – nes ji iš esmės garantavo visas paskolas. Komisija 1999 metais kreipėsi į Vyriausybę, atkreipdama dėmesį į nepatenkinamą investavimo politiką. Šiais metais, susipažinus su Varėnos, Druskininkų, Trakų vandentvarkos investiciniais projektais, nepastebėta jokių pozityvių žingsnių – 2000 metais patvirtintos investicijos parengtos ne pagal ūkio poreikius, o pagal finansuotojų nustatytas apimtis ir sąlygas. Todėl minėti projektai parengti be esminio alternatyvių sprendimo būdų nagrinėjimo ir remiantis teoriniais maksimaliais suvartojimo, bet ne pardavimo kiekiais.

Viena iš galimybių, leidžiančių sukaupti reikalingas investicijų lėšas ir teisingai jas panaudoti, yra pritraukti privatų sektorių. Užsienio ekspertų nuomone, privataus sektoriaus lėšos, sprendžiant vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkį, galėtų sudaryti ne mažiau kaip 50 proc. visų investicijų poreikio. Pastaraisiais metais tuo keliu pasuko Bulgarija, Rumunija, Čekija, o dabartiniu metu ir Estijos sostinė Talinas. Lietuvoje privataus sektoriaus dalyvavimas, sprendžiant vandentvarkos problemas, įmanomas, tačiau sunkiai įvykdomas dėl politizuoto ūkio valdymo, jo suskaidymo bei nepakankamos teisinės aplinkos. Todėl, planuojant privataus sektoriaus dalyvavimą, kuris padėtų užtikrinti socialinių bei aplinkosaugos projektų įgyvendinimo vientisumą ir tęstinumą, pirmiausiai reikėtų pertvarkyti vandens ūkio valdymą, reglamentuoti rinkas, nustatyti ir įteisinti paslaugų kokybės kriterijus bei jų priežiūrą.

5.3. REKOMENDACIJOS VANDENS ŪKIO VEIKLAI GERINTI

Dviejų metų Komisijos darbo patirtis, derinant vandens kainas parodė, kad vandens tiekimo bendrovių veikla yra neefektyvi. Todėl, siekiant sudaryti prielaidas iš esmės gerinti vandens sektoriaus veiklą, reikėtų:

1. Parengti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymą, kuriame būtų numatytas:

vandens sektoriaus valdymo ir nuosavybės reorganizavimas stambinant bendroves. Komisijos nuomone, optimalu būtų vandens bendrovių stambinimą įgyvendinti, remiantis apskričių pagrindu;

rinkos reglamentavimas (licencijos);

paslaugų kokybės kriterijai ir jų priežiūros tvarka. 1999 m. birželio 16 d. buvo priimtas Produktų saugos įstatymas, kuriame numatyta ir vandens tiekimo vieningas paslaugų kokybės kriterijų nustatymas bei jų vykdymo priežiūros tvarka. Tai turėjo būti padaryta iki 1999 metų gruodžio 31 dienos. Tačiau buvo patvirtinti tik reikalavimai vandens kokybei;

reikalavimai ir pareigos vandens tiekėjams ir jų vykdymo priežiūros tvarka.

2. Siekiant depolitizuoti vandens ūkio valdymą, pakoreguoti Savivaldos ir Kainų įstatymus.

3. Parengti naujas vandentvarkos taisykles.

4. Neatidėliojant peržiūrėti investicijų prioritetus, jų nustatymo bei patvirtinimo ir Vyriausybės garantijų suteikimo tvarką.

5. Sunorminti reikalavimus vandens apskaitai.

6. Siekiant padidinti esamų įrenginių panaudojimą, sugriežtinti leidimų išdavimą atskiriems vartotojams gręžiniams įsirengti ir nuotekų valymo įrenginių statybai.

7. Panaikinti požeminio vandens apmokestinimo diferencijavimą, priklausomai nuo vartojimo pobūdžio, nes šiuo metu vandens ištekliai yra 5 kartus didesni nei poreikis.

8. Peržiūrėti vartotojų apmokestinimą už padidintą nuotekų taršą, apribojant šių mokesčių dydį iki faktinių sąnaudų dydžio, reikalingų tai taršai utilizuoti.

9. Peržiūrėti savivaldybių gamtos saugos fondų naudojimo ir priežiūros tvarką, sugriežtinant pinigų panaudojimo kontrolę bei panaikinant lėšų panaudojimo ne vandentvarkos sektoriui galimybę. Komisijos nuostata yra ta, kad vandens vartotojai neturėtų subsidijuoti kitų sektorių veiklos.

5.4. KAINODARA

Užsienio šalyse vandens bendrovių veiklos efektyvumui padidinti sparčiai populiarėja įmonių palyginimo ir įvertinimo geriausio pavyzdžio principu metodas. Toks analizės būdas naudojamas ir būtinųjų sąnaudų bei veiklos užduotims nustatyti. Pradėjus tokio metodo įgyvendinimą, paaiškėjo, kad veiklos rodiklių palyginimas būtų naudingesnis, jei būtų atliekamas regioniniu ar tarptautiniu mastu. Todėl Pasaulio bankas 2000 m. spalio mėnesį suorganizavo dviejų dienų tarptautinį "Vandens ūkio veiklos vertinimas" ("Water Industry Benchmarking") seminarą, kuriame dalyvavo ir Komisijos Vandens skyriaus specialistai, nagrinėjantys vandens įmonių veiklą. Šiame forume pristatytas "BUBI" - Baltijos šalių vandens bendrovių veiklos palyginimo modelis, svarstyta jo nauda ir perspektyva. Seminare taip pat buvo pristatyta ir kitų pasaulio regionų patirtis.

Vertinant seminario metu pateiktą informaciją, galima teigti, kad šioje srityje Lietuva nedaug atsilieka nuo kaimyninių šalių lygio, o praktiškai taikant tokį veiklos analizės metodą pirmauja. Taip pat reiktų konstatuoti ir tai, kad sėkmingas “palyginimo ir vertinimo” principo įgyvendinimas daugiausiai priklausys nuo ekonominių reguliavimo institucijų pozicijos bei aktyvumo, nes tai susiję su veiklos išskaidrinimu bei konkurencijos skatinimu. Todėl Komisija ir toliau inicijuos tokių metodų taikymą vandens sektoriaus veiklai pagerinti.

Kaip ir planuota, 2000 metais buvo parengtas Šalto vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainų nustatymo metodikos projektas, kurį dabar svarsto vandens tiekėjai. Rengiant metodiką, buvo laikomasi techninėje užduotyje išdėstytų nuostatų. Esminis naujos kainų skaičiavimo tvarkos požymis yra vandens tiekėjų skaidri veikla ir jos efektyvumo didinimo būtinybė.

Pagrindinės naujovės, kurias pavyko įtvirtinti rengiamoje metodikoje yra šios:

ne technologijos ar jų procesai apibrėš sąnaudas, o atvirkščiai – sąnaudų apimtys diktuos technologijų pasirinkimą ir jų valdymo būdą;

būtinųjų sąnaudų dydžiai bus nustatomi geriausio pavyzdžio principu, lyginant bendrovių veiklą;

kiekvienai bendrovei bus nustatomos siektinos užduotys;

dvinarės kainos taikymo galimybė;

būtinybė planuoti veiklą – veiklos programų parengimas ir jų įgyvendinimas.

Planuojama, kad naują kainų nustatymo tvarką su suinteresuotomis pusėmis pavyks suderinti I ketvirtį, o jos įgyvendinimą pradėti nuo 2001 metų liepos 1 dienos.

Formuojant kainodaros principus, reikia paminėti ir kainų diferencijavimo klausimą.

Vandens tiekimas ir nuotekų tvarkymas - tai veikla, kurios sąnaudos paprastai priklauso nuo vartotojų tankumo ir skaičiaus. Tai yra, kuo didesnis vartotojų tankumas ir skaičius, tuo sąnaudos paslaugų vienetui mažesnės. Vandens bendrovės aptarnaujamoje teritorijoje dažnai būna ne viena, o kelios ar net keliasdešimt atskirų vandentvarkos inžinierinių infrastruktūrų, kurių teikiamų paslaugų savikaina yra skirtinga. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad vandens tiekimas bei nuotekų tvarkymas yra gyvybiškai būtinos paslaugos, kurios turi būti prieinamos kiekvienam gyventojui, bendrovės turi taikyti vidutinę (vienodą) kainą. Be to, dabartiniu metu šiuolaikinės technologijos bei valdymo būdai leidžia sąnaudų skirtumus sumažinti iki minimumo.

Lietuvoje atskirų infrastruktūrų sąnaudų skirtumai atsiranda dėl dviejų priežasčių. Pirma, tradiciškai buvo mažiau rūpinamasi nuo valdymo ir administravimo centrų nutolusiais įrenginiais. Antra, atsiradus galimybei, buvo investuota ne į sąnaudų mažinimą, o į keleriojai didesnių nei reikia įrenginių statybas, tuo dar labiau padidinant sąnaudų disproporcijas. Todėl bandymus diferencijuoti kainas pagal atskirų infrastruktūrų sąnaudas galima būtų vertinti ir kaip vandens tiekėjų nenorą ar nesugebėjimą valdyti ir tvarkyti ūkį. Kainų diferencijavimas naudojamas ir politiniams interesams įgyvendinti.

Kaip pavyzdį galima būtų paminėti Utenos – Zarasų atvejį. Komisijai nustačius SPUAB “Utenos vandenys” vandens kainą – 4 Lt/m³, į kurią įtrauktos tiek Utenos, tiek Zarasų miestuose esančių infrastruktūrų sąnaudos, Utenos savivaldybė “išstūmė” iš SPUAB “Utenos vandenys” Zarasų

padalinį. Pagrindinis tokių veiksmų motyvas - kodėl uteniškiai turi mokėti už zarasiškius? Aišku, kad pasibaigus rinkimams, Utenoje vandens kaina nesumažėjo, tačiau Zarasuose vandens kaina sieks 10 Lt/m³. Analogiška problema bręsta ir SPUAB "Aukštaitijos vandenys", nesutariant dėl kainų Panevėžio ir Rokiškio miestuose. Šie ir kiti panašūs atvejai verčia abejoti savivaldos savarankiškumo nauda šioje srityje.

Komisija laikosi Vyriausybės 1997 m. spalio 23 d. nutarimu Nr.1167 "Dėl LR miestų ir miestelių vandentvarkos ūkio plėtojimo pagrindinių krypčių" numatytos vienos kainos vienai įmonei taikymo nuostatos.

6. TRANSPORTO TARIFŲ DERINIMAS

Šiuo metu keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais, vietinio susisiekimo traukiniais ir vidaus vandenų transportu paslaugas teikia 59 vežėjai, iš kurių 56 kelių transportu, 1 – geležinkelių transportu ir 2 vidaus vandenų transportu. Per ataskaitinį laikotarpį vežėjų skaičius minėtoje rinkoje sumažėjo beveik 11 procentų.

Per 2000 metus Komisija suderino 35 vežėjų keleivių vežimo tarifų maksimalius dydžius. Išanalizavusi vežėjų pateiktus keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais tarifų maksimalių dydžių skaičiavimus, 1190,2 tūkst. Lt sąnaudų nepripažino būtinomis.

6.1. METODIKŲ RENGIMAS

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos kainų įstatymo 1 straipsnio papildymo įstatymo nuostata, kad kainos ir tarifai nustatomi įvertinus būtinas sąnaudas, Komisija, išanalizavusi SPAB "Lietuvos geležinkeliai" apskaitos organizavimo ypatumus, sąnaudų ir tarifų skaičiavimo bei nustatymo patirtį, parengė naują keleivių vežimo vietiniais traukiniais tarifų maksimalių dydžių nustatymo metodikos projektą.

Susisiekimo ministerijai pritarus šiam projektui, Komisija 2000 metų lapkričio 17 d. nutarimu Nr. 154 patvirtino "Keleivių vežimo vietiniais traukiniais tarifų maksimalių dydžių nustatymo metodiką".

Minėta metodika nusako keleivių vežimo vietiniais traukiniais tarifų maksimalių dydžių nustatymo, pateikimo derinti bei derinimo tvarką. Nagrinėjant pateiktus vežėjų prašymus, ši metodika leidžia remtis praėjusių dviejų metų ūkinės ir finansinės veiklos faktiniais rezultatais, atsižvelgti į rinkoje susiklosčiusią keleivių vežimo paklausą ir pasiūlą, vežimo kokybę, mokesčių pasikeitimus, infliaciją ir kitus veiksnius, lemiančius tarifų lygį.

Dabartiniu metu kaupiama informacija, analizuojamas apskaitos organizavimas bei sąnaudų ir tarifų skaičiavimo patirtis, vežant keleivius vidaus vandenų transportu.

6.2. KELIŲ TRANSPORTAS

Per 2000 metus Komisija išanalizavo 35 vežėjų pateiktus keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais tarifų maksimalių dydžių skaičiavimus ir

suderino 64 tarifų maksimalius dydžius. Suderinti maksimalūs tarifų dydžiai yra apie 50 proc. didesni už tarifų dydžius, taikytus iki suderinimo. Pagrindinė tarifų didinimo priežastis yra dyzelinio kuro, atsarginių dalių, padangų bei kitų tiesioginių materialinių sąnaudų brangimas. Be to, minėti vežėjai keleivių vežimo reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais tarifų paskutinius 3 - 4 metus nekeitė.

Analizuojant transporto įmonių 2000 metų ūkinę-finansinę veiklą, nustatyta, kad vežėjai, veždami keleivius reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais, taikė gerokai žemesnius 1 keleivio kilometro tarifus, negu buvo nustatyti maksimalūs jų dydžiai (6.1. lentelė).

6.1. lentelė. Faktinių ir suderintų maksimalių tarifų palyginimas

Vežėjas	Komisijos suderintas vidutinis tarifų maksimalus dydis 2000 metams, ct už 1 kel. km	Faktinis vidutinis tarifas 2000 metais, ct už 1 kel. km
UAB "Kautra"	15,3	12,2
UAB "Tolimojo keleivinio transporto kompanija"	14,5	11,4
UAB "Busturas"	15,2	12,1
UAB "Klaipėdos autobu-sų parkas"	13,7	12,4
UAB "Panevėžio autobu-sų parkas"	13,9	10,4
SPUAB "Utenos autobusų parkas"	13,1	11,8
SPUAB "Šakių autobusų parkas"	14,0	10,5

Palyginimui pažymėtina, kad tie patys vežėjai, veždami keleivius priemiesčių maršrutais taikė didesnius tarifus, pavyzdžiui: UAB "Kautra" – 14,9 ct už 1 kel. km, UAB "Tolimojo keleivinio transporto kompanija" – 23,7 ct už 1 kel. km, UAB "Busturas" - 12,2 ct už 1 kel. km, UAB "Klaipėdos autobusų parkas" – 17 ct už 1 kel. km, UAB "Panevėžio autobusų parkas" – 51,6 ct už 1 kel. km, SPUAB "Utenos autobusų parkas"-14,7 ct už 1 kel. km, SPUAB "Šakių autobusų parkas" – 12,8 ct už 1 kel. km ir t.t. Dėl objektyvių priežasčių - konkurencijos, individualių automobilių skaičiaus augimo, nelegalaus keleivių vežimo ir pan.- negalėdamos taikyti maksimalių tarifų dydžių, transporto įmonės už keleivių vežimą negavo planuotų pajamų ir keleivių vežimo reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais veikla praėjusiais metais beveik visose transporto įmonėse buvo nuostolinga. Viena iš priežasčių yra beveik 24 proc. 2000 metais, lyginant su 1999 metais, sumažėjęs pervežtų keleivių reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais skaičius.

Antra svarbi priežastis yra ta, kad dauguma savivaldybių visiškai arba iš dalies nekompensuoja

vežėjams nuostolių už keleivių, besinaudojančių lengvatomis, vežimą. Kai kurios iš jų pripažįsta savivaldybių skolas vežėjams, tačiau gražinti jas labai vėluojama. Kadangi transporto įmonės negauna reikiamo pajamų kiekio, nesukaupiami būtini amortizaciniai fondai ir pagrindinės gamybinės priemonės beveik neatnaujinamos.

6.3. GELEŽINKELIŲ TRANSPORTAS

Keleivių vežimo vietiniais traukiniais maksimalūs tarifų dydžiai 2000 metais nebuvo keičiami. Jie buvo suderinti Komisijos 1999 metų spalio 21 d. nutarimu Nr.90, kuriuo yra leidžiama, vežant keleivius 3 klasės sėdimajame vagono, taikyti maksimalų 10 ct už 1 kel. km tarifo dydį. Vežant aukštesnės klasės vagonuose, buvo suderintas atitinkamas aukštesnis tarifų dydis.

SPAB "Lietuvos geležinkeliai", veždama keleivius vietinio susisiekimo traukiniais, 2000 metais faktiškai taikė 8,9 ct už 1 kel. km vidutinį tarifą. Lyginant su 1999 metais, 2000 metais buvo taikomas 7,2 proc. didesnis vidutinis tarifas. Nors vidutinis tarifas buvo padidintas palyginti nedaug (nuo 8,3 ct už 1 kel. km 1999 m. iki 8,9 ct už 1 kel. km 2000 m.), tačiau tai neabejotinai turėjo įtakos keleivių srautui, kuris 2000 metais, lyginant su 1999 metais, sumažėjo daugiau kaip 35 proc.

SPAB "Lietuvos geležinkeliai" keleivių vežimo vietiniais traukiniais sąnaudas 2000 metais, lyginant su 1999 metais, sumažino daugiau kaip 6 mln. Lt arba 5,5 proc., todėl per minėtą laikotarpį 1,2 proc. sumažėjo ir 1 vagono kilometro ridos sąnaudos.

Tačiau sumažėjęs keleivių srautas sąlygojo 1 kel. km sąnaudų 2000 metais, lyginant su 1999 metais, padidėjimą 43,4 proc. Todėl keleivių vežimo vietiniais traukiniais nuostolis 2000 m. buvo beveik 87 mln. Lt.

7. KOMISIJOS INFORMACINĖ VEIKLA

Komisijos veikla grindžiama principu, kad visi priimami sprendimai turi būti iš anksto viešai ir plačiai aptarti, stengiantis išklausti visų suinteresuotų pusių argumentus. Ir 2000 m. Komisija nuolat teikė žiniasklaidai informaciją apie šilumos, karšto ir šalto vandens, elektros energijos, gamtinių dujų kainas ir atsiskaitymo tvarką bei įvedus bet kokią kitą naują energetikos ūkyje. Žurnalistai išsamiai supažindinami su Komisijos reguliuojamomis veiklos sritimis, sprendimų procedūromis, posėdžių medžiaga ir kita informacija, priimant nutarimus. Nuolat besidomintys mūsų veikla žurnalistai tapo kompetentingesni, analizuodami Komisijos sprendimų pagrįstumą ar reguliuojamų įmonių argumentus, nagrinėdami įvairias energetikos, šalto vandens tiekimo problemas.

Šiame su vartotojais daugiausia diskutuota dujų klausimais. Dar 1999 m. gruodžio mėn. Komisijai priėmus sprendimą, jog vartotojai už gamtines dujas mokės pastovią ir kintamą dalį, kilo nemažai klausimų, kokiais ekonominiais motyvais pagrįstas toks nutarimas. Teikiant informaciją žiniasklaidai, atsakant į visus vartotojų paklausimus, po keleto mėnesių skundų dėl dvinarės

gamtinių dujų kainos labai sumažėjo.

Metų pabaigoje svarbiausia tema vėl tapo gamtinių dujų kainos. Komisijos pirmininkas keletą dienų prieš ir po priimto sprendimo dėl dujų kainų susitikinėjo su žurnalistais, išsamiai dėstė faktus, lemiančius kainų peržiūrėjimą ir analizavo, kokios įtakos tolesnei įmonės veiklai galėtų turėti laiku nepriimami sprendimai.

Visuomenė itin domisi ir šilumos ūkiu. Dažnai Komisija tampa paskutiniąja instancija, kur gyventojai tikisi išspręsti savo problemas. Ne visi keliami klausimai pagal kompetenciją priklauso Komisijai, tačiau ir tuo atveju stengiamasi interesantą nukreipti reikalingu adresu, suteikti visą informaciją, toliau sprendžiant jam rūpimus klausimus. Prieš 2000–2001 m. šildymo sezoną buvo kreiptasi į šilumos tiekimo įmones, prašant paskelbti vietinėje spaudoje Komisijos Visuomenės informavimo ir Šilumos departamento Kontrolės skyriaus telefonų numerius, kuriais šilumos vartotojai galėtų kreiptis, jei nesutinka su įmonės ar savivaldybės sprendimais, šilumos kainų, jų taikymo klausimais.

Vykdydama Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų ir Viešojo administravimo įstatymus, Komisija patvirtino Valstybinėje kainų ir energetikos kontrolės komisijoje gaunamų prašymų, pasiūlymų ir skundų nagrinėjimo bei atsakymų ir informacijos interesantams teikimo tvarką. Ši Tvarka nusako visas procedūras ir terminus nagrinėjant interesantų prašymus. Interesantų prašymų nagrinėjimo reikalavimai yra labai griežti ir visi Komisijos darbuotojai privalo jų laikytis.

Interneto Komisijos puslapyje www.regula.is.lt toliau kaupiama informacija apie Komisijos priimtus nutarimus (galima rasti visus nutarimus nuo 1997 metų), nuolat skelbiamos Komisijos posėdžių darbotvarkės, taip pat ir Komisijos darbuotojų telefonų numeriai, elektroninio pašto adresai, svarbiausi Komisijos leidinio “Energinės kainos” straipsniai. Puslapyje galima rasti ir kai kurių įstatymų, Komisijos veiklos ataskaitų vertimus į anglų kalbą.

Dėl lėšų stygiaus 2000 m. Komisija išleido tik 2 biuletenio “Energinės kainos” numerius.

8. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS IR KVALIFIKACIJOS KĖLIMAS

Komisijos nariai ir specialistai nuolat kelia kvalifikaciją, dalyvaudami įvairiuose seminaruose ir mokymuose elektros, dujų, šilumos ir šalto vandens, viešųjų ryšių plėtojimo ir juridiniais klausimais.

2000 m. pavasarį baigėsi JAV Tarptautinės plėtros agentūros energetikos programa. Dar 1995 metais, įkūrus visuomeniniais pagrindais veikiančią Valstybinę energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisiją, JAV Tarptautinės plėtros agentūra sudarė programą šiai institucijai remti. Pagal šią programą Komisijai buvo teikiamos ekspertų konsultacijos, rengiami seminarai, kvalifikacijos kėlimo komandiruotės ir mokymai.

2000 m. gruodžio mėn. Komisijos atstovai dalyvavo Bukarešte vykusioje ketvirtojoje kasmetinėje Rytų ir Vidurio Europos energetikos reguliuotojų konferencijoje. Šiame forume buvo aptartas ekonomikos augimas ir energetikos sektoriaus reforma pereinamojo laikotarpio šalyse per 10 metų, efektyvios konkurencijos įvedimo sąlygos vietinėje ir regioninėje elektros energetikos rinkoje, privatizavimo patirtis ir kt. klausimai. Renginio, kurį organizavo Rumunijos elektros ir šilumos reguliavimo agentūra bei JAV nacionalinė komunalinių įmonių reguliuotojų asociacija (Naruc) ir rėmė JAV Tarptautinės plėtros agentūra, metu buvo įkurta regioninė energetikos reguliuotojų asociacija. Savanoriška, pelno nesiekianti organizacija, kurios tikslas - gerinti šalių - asociacijos narių energetikos reguliavimą, plėtoti nepriklausomų reguliavimo agentūrų veiklą, siekti glaudesnio reguliuotojų bendradarbiavimo ir pasikeitimo informacija bei kt., įsikūrė Budapešte. Naujos organizacijos nariais tapo Albanijos, Armėnijos, Bulgarijos, Estijos, Gruzijos, Kazachstano, Kyrgistano, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Moldovos, Rumunijos, Rusijos ir Ukrainos, Vengrijos energetikos reguliuotojai. Jos pirmininku išrinktas Vengrijos energetikos reguliavimo agentūros prezidentas. Vicepirmininku tapo Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininkas V. Jankauskas. Į 5 narių asociacijos prezidiumą įeina Vengrijos, Lietuvos, Armėnijos, Rumunijos ir Rusijos atstovai. Veiklą jau pradėjo dvi asociacijos darbo grupės. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos specialistai dirba energijos kainų ir tarifų, elektros eksporto bei licencijavimo ir konkurencijos grupėse.

2000 metais Komisijai pavyko užmegzti santykius su viena iš naujausių Europoje vandens sektoriaus ekonominio reguliavimo institucijų – Škotijos vandens verslo Komisarų. Ši institucija įkurta 1994 metais, prieš tai keliasdešimt vandens bendrovių sujungus į 3 valstybines įmones. Pagrindinis tokių reformų tikslas – užtikrinti ES direktyvų įgyvendinimą bei vandens ūkį paversti efektyviai dirbančiu ir skaidriu verslu. Įgyvendinant šį tikslą, Škotijos vandens komisaro tarnyba naudoja Anglijos/Velso panašios institucijos OFWAT patirtimi ir metodais. Todėl, siekiant pagerinti Lietuvos vandens sektoriaus ekonominį reguliavimą, Komisija pasinaudos bendradarbiavimo su kolegomis iš Škotijos galimybe.

2000 m. vasarą Komisija kartu su VI “Energetikos agentūra” pradėjo rengti projektą “Energetikos rinkos reguliuotojo stiprinimas”, kurį finansuotų PHARE. Komisija prašo PHARE pagalbos, kuriant energetikos vidaus rinką pagal Europos Sąjungos direktyvas, plėtojant energetikos rinkos reguliuotojo instituciją ir jos žmogiškuosius išteklius, rengiant įvairias dujų ir elektros metodikas, plečiant bendradarbiavimą tarp Baltijos ir Šiaurės Europos šalių. Jei Europos Komisija patvirtins šį projektą, darbas turėtų prasidėti 2002 m. kovo mėn.

V. Jankauskas
Komisijos pirmininkas

2001 m. kovo mėn.